

A. Ramanausko–Vanago

LAISVĖS KOVŲ TAKAIS

Žygio gidas
Merkinė-Kasčiūnai-Merkinė

TURINYS

	Sudarytojo žodis	4
	A. Ramanauskas-Vanagas. Biografija	6
	1 Memorialas Dainavos apygardos partizanams Merkinėje	12
	2 Adolfo Ramanausko-Vanago skveras	18
	3 Merkinės miestelio centrinė dalis	20
	4 Atgimimo laikais atstatytas kryžius	26
	5 Adolfo Ramanausko-Vanago ir jo šeimos slapstymosi vieta Bingelių k.....	28
	6 Kryžius Juozo Bilinsko ir Teodoro Revucko žūties vietoje	42
	7 Vanago ir jo bendražygių fotosesijos vieta 1947 m.	44
	8 A. Ramanausko-Vanago vadavietės, įrengtos 1946 m. pavasarį, vieta	52
	9 A. Ramanausko-Vanago vadavietė	62
	10 Vieno pirmųjų A. Ramanausko-Vanago bunkerių, vad. „Birutė“, vieta	66
	11 Karolinos ir Juliaus Jakavonių - partizano „Tigro“ tėvų - sodyba Kasčiūnų k., kur 1945 m. rudenį buvo įkurta A. Ramanausko-Vanago žieminė vadavietė	72
	Darbas bunkeryje su partizanų vadu J. Vitkumi-Kazimieraičiu	80
	Kaip buvo suplanuotas Merkinės miestelio puolimas	82
	12 Priesaikos kalnas	90
	13 Kasčiūnų kaimo kapinaitės	94
	14 Pasalos ir kautynių vieta Merkinės mūšio išvakarėse	102
	15 Kelias į Merkinę	106
	16 Merkio žiočių slėnis	108
	17 Merkinės piliakalnis	110
	Merkinės puolimas 1945 m. gruodžio 15 d.	113
	 Dzūkijos partizanų himnas	127

Iš istorijos mes žinome, kad ne visada kova laimima, nors kovojama už teisų reikalą. Taip šį kartą atsitiko ir lietuviams partizanams. Tauriausieji Lietuvos sūnūs ir dukros žuvo vienas po kito kovoje su nepalyginamai gausesniu priešu, bet jam nepasidavė. Mūsų gretas priešas per dešimt metų išžudė, nes Vakarai tik kalbėjo, bet nieko ryžtingo nenusprendė ir nepadarė. Tačiau lietuvių tauta dar nežuvus. Mes tiek metų išsilaikėme kovodami tik jos sveikėjo kamieno dvasiškai ir medžiagiškai remiami. Mes gyvenome ir kovojome vadovaudamiesi visos tautos kilniais idealais. Tie idealai nežuvo ir tautoje tebėra gyvi.

A. RAMANAUSKAS-VANAGAS

MIELAS ŽYGEIVI,

Lietuvos partizanų istorija – tai Lietuvos garbės istorija. Lietuvos valstybingumo idėjos tęstinumo ypač sudėtingomis sąlygomis istorija. Ir ši istorija yra apie tuos, kas, partizano L. Baliukevičiaus-Dzūko žodžiais tariant, nepabūgo sunkios savo dalios, bet priešingai, rodydami galingą dvasinę stiprybę, stojo žmogiškumo, tiesos ir teisėtumo sargybon.

1944 m. vasarą Lietuvą antrą kartą okupavo Sovietų Sąjunga. Okupacinis režimas be gailesčio ėmėsi masinių lietuvių areštų, trėmimų Sibiran, žudymų ir kankinimų kalėjimuose. Atsakydami į prasidėjusį terorą, lietuviai jungėsi į rezistencinį judėjimą kovai už savo krašto išlaisvinimą. Partizaninis judėjimas greit išaugo į pagrindinę organizaciją su aiškia struktūra, ryšių sistema, pagrindžio spauda. Su okupantais kovojantiems Lietuvos partizanams vadovaudavo tarpukario Lietuvos kariuomenės karininkai.

Laisvės kovą stiprino viltis, kad Lietuvai atgauti nepriklausomybę padės Vakarų demokratinės šalys ir, Vanago žodžiais tariant, nepalaužiama lietuvių tautos valia sujungs su laisvojo pasaulio tvirtu nusistatymu ir jėga tam, kad XX amžiaus civilizacijos gėda būtų visiems laikams nušluota nuo viso Žemės rutulio paviršiaus.

Ginkluota kova tęsėsi iki 1953 m. Kare po karo žuvo per 20 000 Lietuvos partizanų.

Apie nepaprastą partizanų laikyseną okupacijos sąlygomis šiandieną mums primena bunkerio duobės, pakelėse, palaukėse miškuose rymantys kryžiai, gausūs dokumentų ir fotografijų archyvas, amžininkų ir pačių rezistencinio judėjimo dalyvių liudijimai.

Lietuvos rezistencinio judėjimo simboliu tapo Adolfas Ramanauskas, slapyvardžiu Vanagas. Nepaprasto likimo lietuvis. Mokytojas, partizanas, uolus ir nepamainomas partizanų vadas. Nesutikęs kolaboruoti, pasitraukęs į pogrindį ir čia visa savo siela atsidėjęs rezistencinei kovai. Išliko gyvas ir fiziškai dalinai laisvas iki pat 1956 m. rudens, kai buvo išduotas. Nukankintas ir nužudytas 1957 m.

Užkastas bevardėse kapinėse Vilniuje, kad atmintis apie jo asmenybę ir lietuvių nesutaikymą su okupacija taptų niekuo. Visgi Lietuva tapo laisva ir atmintis apie nepasidavusią tautą prasiveržė gyvenimui.

Simboliška, kad 2018 m., minint 100-ąsias Adolfo Ramanausko-Vanago gimimo metines, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centrui pavyko rasti Vanago palaikus ir Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) gynybos pajėgų vadas, LLKS 1949 m. Vasario 16-osios deklaracijos signataras ir faktinis 1953–1957 m. su okupacine valdžia kovojusios Lietuvos valstybės vadovas su derama pagarba perlaidotas valstybės vadovų panteone Vilniuje 2018 m. spalio 6 d.

Mes gi kviečiame į žygį takais ir miško keliukais, per kaimus ir pamerkių pievomis, vietas, kur davė priesaikas, planavo Merkinės puolimą, svajoto apie laisvą Lietuvą, fotografavosi ir kovojo LLKS Tarybos 1949 m. Vasario 16 d. Deklaracijos signataras A. Ramanauskas-Vanagas bei jo bendražygiai. Būtent į Merkinės miškus išėjo partizanauti buvęs Alytaus mokytojų seminarijos mokytojas. 1945 m. rugpjūčio 1 d. Nedzingėje įvykusio pirmo susitikimo tarp Juozo Vitkaus-Kazimieraičio ir *Vanago* metu, *Kazimieraitis* jau buvo girdėjęs apie Vanago asmenybę, pasiūlė jam jungtis prie savo organizacijos. Šis sutiko. Vanago vadovaujamas batalionas performuotas į Merkinės batalioną, o Vanagas paskirtas Merkinės bataliono vadu. 1947 m. rugsėjo 25 d. Vanagai tapus Dainavos apygardos vadu, Merkinės batalionas iš pagarbos Vanagai pavadinamas Vanago grupe. Vanagas apie tai vėliau rašė:

Man buvo labai nepatogu, kad Merkinės bataliono partizanai savo grupės pavadinimu pasirinko mano slapyvardį, nes nesijaučiau, jog to būčiau nusipelnęs.

Žygeivių patogumui siūlomos dvi trasos. Didysis ratas – 28 km. Mažasis – 14 km. Pirmosios trasos žygis prasideda memoriale Dainavos apygardos partizanams – Merkinės kryžių kalnelyje, o baigiasi ant Merkinės piliakalnio, nuo kurio, tikėtina, ne kartą yra žvelgęs ir partizanų vadas.

Antrosios trasos žygis prasideda ir baigiasi Kasčiūnų k. – Vanago globėjų ir partizano J. Jakavonio-Tigro sodyboje, kur buvo suplanuota Merkinės puolimo operacija. Trasa nužymėta geltonomis granatomis ir išbetonuotomis rodyklėmis.

ADOLFAS RAMANAUSKAS- VANAGAS. BIOGRAFIJA*

* Lietuvos gyventojų genocido ir
rezistencijos tyrimų centro medžiaga

✓ Apdovanojimai A. Ramanauskui-
Vanagai. V. Balkūno nuotrauka

- 1918** Adolfas Ramanauskas gimė 1918 m. kovo 6 d. JAV.
- 1921** Su tėvais grįžo į Lietuvą.
- 1937** A. Ramanauskas, baigęs „Žiburio“ gimnaziją Lazdijuose, įstojo į Klaipėdos pedagoginį institutą, bet Vokietijai okupavus Klaipėdos kraštą baigė Panevėžio valstybinį pedagoginį institutą.
- 1940** Baigė Kauno karo mokyklą (XV aspirantų laida).
- 1940–1942** Dirbo Guronių ir Aukštakalnio mokyklose (Lazdijų vls.) mokytoju.
- 1941** Birželio sukilimo metu nuo birželio 23 d. iki liepos 7 d. buvo valstybės turtą Druskininkuose saugojančio būrio vadas.
- 1942–1945** Dėstė Alytaus mokytojų seminarijoje.
- 1945** Prasidėjus antrajai sovietų okupacijai, 1945 m. balandžio mėn. apsisprendė ginklu kovoti už Lietuvos laisvę. Tų pačių metų birželio 2 d. Nemunaityje priėmė partizano priesaiką ir prisaikdino 120 būrio kovotojų, pasirinko Vanago slapyvardį.
- A. Ramanauskas-Vanagas iš pradžių vadovavo Nemunaičio apylinkės partizanų būriui. Būdamas gabus organizatorius, suvienijo Merkinės ir Alovės valsčiuje išsibarsčiusius partizanų būrius į 140 vyrų kuopą ir jai vadovavo. 1945 m. rudenį ji tapo Dzūkų grupės dalimi. Vėliau kuopa buvo performuota į batalioną, o A. Ramanauskas-Vanagas paskirtas jo vadu. 1945 m. A. Ramanauskas-Vanagas paskirtas Merkio rinktinės vadu. 1945 m. gruodį vadovavo Merkinės puolimui.
- 1945 m. spalio 7 d. Nedzingės bažnyčioje susituokė su Birute Mažeikaite, Dainavos apygardos partizane, slapyvardžiu „Vanda“.
- 1948 m. jiems gimė duktė Auksutė.
- 1946** 1946 m. balandžio 23 d. A. Ramanauskas-Vanagas paskirtas Dainavos apygardos vado pirmuoju pavaduotoju.
- 1947** 1947 m. rugsėjo 24–25 d. per surengtus slaptus rinkimus Dainavos apygardos vadų sąskrydyje išrinktas šios apygardos partizanų vadu.

- 1948** 1948 m. A. Ramanauskas-Vanagas išrinktas Pietų Lietuvos partizanų srities vadu.

A. Ramanauskas-Vanagas dalyvavo 9 kautynėse, daliai jų pats vadovavo. 1946 m. balandžio 9 d. A. Ramanauskas-Vanagas už organizacinį darbą pasipriešinimo sąjūdyje apdovanotas Uolumo juostele, už vadovavimą puolant Merkinę – Narsumo juostele.

1949 m. už narsumą ir nuopelnus pasipriešinimo sąjūdžiui apdovanotas 2-ojo laipsnio Laisvės kovos kryžiumi su kardais.

1950 m. LLKS tarybos prezidiumas už drąsą, pasiaukojimą, sumanų vadovavimą ir organizacinio darbo nuopelnus A. Ramanauską-Vanagą apdovanojo 1-os ir 2-os rūšies 1-ojo laipsnio Laisvės kovos kryžiais su kardais.

- 1949** Nuėjęs ilgą ir pavojingą kelią pėsčiomis iš Dzūkijos į Radviliškio rajoną, 1949 m. vasario 2–22 d. A. Ramanauskas-Vanagas dalyvavo Minaičių kaime įrengtame bunkeryje visos Lietuvos vyriausiųjų partizanų vadų suvažiavime, kurio metu buvo įkurtas Lietuvos laisvės kovos sąjūdis (LLKS) ir sudaryta vyriausioji partizanų vadovybė – vienintelė teisėta valdžia sovietų okupuotoje Lietuvoje – bei priimta 1949 m. Vasario 16-osios LLKS tarybos Deklaracija, kurios signataru tapo ir A. Ramanauskas. Suvažiavimas A. Ramanauską-Vanagą patvirtino Pietų Lietuvos sritys vadu. Vasario 23 d. LLKS prezidiumo pirmininkas J. Žemaitis-Vytautas Vanagą paskyrė LLKS prezidiumo pirmininko pirmuoju pavaduotoju.
- 1950** 1950 m. pradžioje Vanagas paskirtas LLKS gynybos pajėgų vadu. Vanagui suteiktas partizanų pulkininko leitenanto laipsnis.
- Būdamas darbštus ir principingas, A. Ramanauskas-Vanagas rodė gerą pavyzdį kitiems kovotojams.
- Jo veikloje atsispindėjo ir pedagogo, ir karininko savybės. Suprasdamas, kad be ginkluotojo pasipriešinimo vyksta ir idėjinė politinė kova, A. Ramanauskas-Vanagas ypač daug dėmesio skyrė partizanų spaudai. Kartu su bendražygiais rengė ir leido laikraščius „Trečias skambutis“, „Laisvės varpas“, „Mylėk tėvynę“, „Partizanas“ ir kt. Kaip partizanų vadas, buvo pelnęs didelį autoritetą, stengėsi kiek įmanoma griežčiau kontroliuoti drausmę partizanų gretose, nesitaikstė ir baudė savivaliaujančius ir teršiančius laisvės kovotojų vardą.
- 1951** 1951 m. sunkiai susirgus LLKS tarybos prezidiumo pirmininkui J. Žemaičiui-Vytautui, A. Ramanauskas-Vanagas, kaip pirmasis jo pavaduotojas, ėjo LLKS tarybos prezidiumo pirmininko pareigas. 1953 m. okupantams suėmus Joną Žemaitį-Vytautą, A. Ramanauskas-Vanagas liko aukščiausias LLKS ir dėl nepriklausomybės kovojančios Lietuvos pareigūnas, net okupantų vadintas partizanų generolu.
- 1953** Pasibaigus ginkluotai partizaninei laisvės kovai, nuo 1953 m. su šeima besislapstydamas A. Ramanauskas-Vanagas, kaip LLKS ginkluotųjų pajėgų vadas, rengė pažymėjimus, kuriuos tvirtino antspaudu bei parašu ir įteikdavo aktyviausiems partizanų rėmėjams. A. Ramanauskas-Vanagas tuo metu parašė trijų dalių atsiminimus „Partizanų gretose“. Jų rašymas tuo metu liudija apie nepalaužiamą A. Ramanauską-Vanagą tikėjimą, kad ateityje Lietuva vis tiek bus laisva ir tikroji Laisvės kovų istorija bus reikalinga. Šiuos atsiminimus jis slėpė pas patikimus žmones įvairiose Pietų Lietuvos vietose, tikėdamasis, kad dalis jų vis tiek išliks.

- 1956** Visą laisvės kovų laikotarpį KGB įnirtingai ieškojo partizanų vado A. Ramanauską-Vanagą ir partizanės jo žmonos. Jų paieškai vadovavo aukščiausi LSSR KGB pareigūnai. Suimti Ramanauskus KGB pavyko tik po 11 partizaninės kovos metų – 1956 m. spalio 12 d. Tą dieną A. Ramanauskas ir jo žmona Birutė buvo išduoti ir suimti Kaune ir iš karto išvežti į KGB kalėjimą Vilniuje. Nuo pat pirmųjų tardymo valandų partizanų vadas buvo žiauriai kankinamas. Sunkiai sužalotas ir be sąmonės A. Ramanauskas-Vanagas buvo nugabentas į Lukiškių kalėjimo ligoninę. Moraliai ir fiziškai A. Ramanauskas-Vanagas buvo kankinamas beveik metus.
- 1957** 1957 m. rugsėjo 24–25 d. Vilniuje posėdžiavusio LSSR Aukščiausiojo Teismo partizanų vadas nuteistas mirti ir buvo nužudytas tų pačių metų lapkričio 29 d. Vilniuje. A. Ramanauską-Vanagą žmona partizanė B. Mažeikaitė-Ramanauskienė okupantų teismo nuteista 8 metus kalėti lageriuose.
- 1997** Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę A. Ramanauską-Vanagą nuopelnai buvo aukštai įvertinti. 1997 m. gruodžio 22 d. jam suteiktas Kario savanorio statusas.
- 1998** Lietuvos Respublikos Prezidento 1998 m. sausio 26 d. dekretu jam patvirtintas dimisijos brigados generolo laipsnis. Taip pat buvo įteisinti Lietuvos partizanų aukščiausiosios vadovybės apdovanojimai – 2-ojo ir 1-ojo laipsnio Laisvės kovos kryžiai su kardais: Lietuvos Respublikos Prezidento 1998 m. kovo 6 d. dekretu A. Ramanauskui-Vanagui suteiktas Vyčio Kryžiaus 2-ojo laipsnio ordinas (Komandoro didysis kryžius).
- 1999** 1999 m. vasario 1 d. dekretu – Vyčio Kryžiaus 1-ojo laipsnio ordinas (Didysis kryžius).
- 2018** Po išsamių ir ilgalaikių Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro darbuotojų tyrimų ir paieškų 2018 m. birželio mėn. pavyko nustatyti A. Ramanauską-Vanagą palaikų užkasimo vietą Vilniaus Našlaičių kapinėse. 2018 m. spalio 6 d. partizanų vado palaikai iškilmingai palaidoti Antakalnio kapinėse, Valstybės vadovų panteone.

A. Ramanauskas-Vanagas
savo atsiminimuose rašė:

„Visi esame lygūs kovos broliai ir tarp mūsų nėra nei pono, nei tarno, nei buožės, nei berno, nes kovojame ne dėl dvaro ar aukštos ir pelningos vietos. Mes visi teturime vieną troškimą - iškovoti Lietuvai laisvę ir, jeigu Dievo bus leista, su visa tauta dalyvauti toje neįsivaizduojamo džiaugsmo šventėje, su visa tauta kurti tikrai laisvą, kultūringą, demokratijos principais pagrįstą nepriklausomos Lietuvos gyvenimą.“

Šiandien įvertinus generolo A. Ramanausko-Vanago veiklą galima vienareikšmiškai teigti, kad jis – Lietuvos laisvės kovotojas-idealistas, viena ryškiausių pokario ginkluotojo pasipriešinimo asmenybių.

1

MEMORIALAS DAINAVOS APYGARDOS PARTIZANAMS MERKINĖJE

ISTORIJA – Algimantas Černiauskas

Pirmasis kryžius žuvusiems už laisvę ir Nepriklausomą Lietuvą kunigo Roko Algimanto Puzono iniciatyva buvo pastatytas 1989 m., vėliau – Merkinės mokytojams, žuvusiems už laisvę 1945-1947 m., o tada pasipylė dešimtimis. Kodėl čia? Pasak kraštotyrininko Juozo Kaupinio (šio memorialo kūrėjo), po karo šioje teritorijoje slapta į žvyrduobes buvo metami žuvę ar sribynėje nukankinti partizanai. Aštuntame dešimtmetyje šioje vietoje įrenginėjant stadioną, užkabinti ir partizanų kaulai, bet darbus nurodyta tęsti... Žemės su žmonių palaikais išstumdytos, reljefas išlygintas aikštynui. Su laisvės gūsiu ir Lietuvos atgimimu XX a. devintojo dešimtmečio pabaigoje imta garsiai kalbėti apie okupantų čia įvykdytus nusikaltimus, aikštynui nuspręsta suteikti memorialinę funkciją.

Čia stovintys kryžiai skirti motinoms, tėvams, broliams, seserims, ištisoms šeimoms, vokiečiams, ukrainiečiui – visiems, kovojusiems Lietuvos partizanų gretose.

J. Kaupinio kurti kryžiai virto į genealoginius medžius, taip ir neišaugusius į galingus giminės ažuolus, menančius žūtį ir tremtį. Be atžalų, tik saulės spinduliais, žalčiais, strėlėm – virš kryžių. Ir kiekvienas iš jų – neišgalvotas gyvenimas, neišgalvota kančia ir istorija. Tuose kryžiais sustingusiuose genealoginiuose medžiuose įvardinti ne tik žuvę su ginklu rankoje, bet ir mirę tremtyje. Tas sugretinimas tarsi byloja, kad net ir pastangos likti nuošalyje nuo aktyvios kovos prieš okupantą dažniausiai baigiasi tragiškai.

Buvusio stadiono pakraštyje ant nedidelės kalvelės stovi skulptoriaus ir poeto Alberto Donato Belevičiaus darbo kryžius su nužengiančiu Kristumi, kuris tarsi nori apkabinti visą tą lauką, Lietuvą – tiek kartų išduotą ir pamintą, apkabinti tuos, kurie tikėjo ir mylėjo. Ant kryžiaus kamieno į atmintį testamentu rėžiasi žodžiai, sūnaus skiriami Tėvui ar Tėvo – sūnui: Ar gali kas apsaakyti skausmą ir siaubą, kokį turėjo išgyventi 1946 m. dvylikametis Albertas, kai

↳ *Albertas Belevičius ir Juozas Kaupinis – memorialo kūrėjai.*

Mylėk mus, Lietuva!
Dar skaudūs lietūs dulkia,
Dar aidi žemėj tų dienų audra.
Mes čia gyvi, mes nepavirsim dulkėm.
Už laisvę žuvusiems mirties nėra.

ALBERTAS BELEVIČIUS

„liaudies gynėjai“ jį pargriovė ant išniekinto tėvo, partizanų būrininko Jono Belevičiaus-Toleikio, žuvusio nuo sribų rankos pasaloje prie Ryliškių mokyklos, lavono...

1990 m. viduryje stadiono buvo pastatytas Vytauto Šibailos darbo kryžius, kaip kertinis akmuo koplyčiai, kurios statyba pagal A. Belevičiaus projektą J. Kaupinio rūpesčiu prasidėjo 1993 m.

1994 m. spalio devintąją ją iškilmingai pašventino kunigai Alfonsas Svarinskas, Rokas Algimantas Puzonas ir Robertas Grigas. 1998 m. tremtinio, dviejų brolių partizanų gretose netekusio Vytauto Kaziulionio iniciatyva koplyčios papėdėje ant granito plokščių buvo iškalta apie 400 partizanų pavardžių, kurias surinko istorikas Algis Kašėta.

2002 m. gegužės mėn. į memorialo teritoriją perlaidoti šešių nužudytų partizanų palaikai, kuriuos, ieškodami žuvusio partizanų vado J. Vitkaus-Kazimieraičio palaikų, 2001 m. prie buvusios Merkinės sribynės rado J. Vitkaus inžinerijos bataliono kariūnai. 2004 m. jų palaidojimo vieta LPKTS Varėnos tarybos rūpesčiu buvo pažymėta tautodailininko Juozo Vitkaus darbo koplytstulpiu, kurio pastatymą finansavo Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo, aukų rėmimo ir atminimo jamžinimo fondas.

Partizanų, jų rėmėjų ir tremtinių pagerbimas Merkinėje vyksta nuo 1989 m. Per tuos metus Kryžių kalnelis išaugo į didžiausią memorialą Lietuvoje, skirtą pokario aukoms atminti. Jame daugiau kaip 200 kryžių, koplyčia, jamžinta apie 400 žuvusiųjų partizanų vardai.

Centriniai koplytstulpiai skirti iškiliausiems Dainavos apygardos partizanų vadams: pulkininkui J. Vitkui-Kazimieraičiui ir brigados generolui Adolfui Ramanauskui-Vanagai.

< Lenktynės aikštyne okupacijos metais.

Brolių Černiauskų nuotrauka

✓ Pamatų šventinimas: dalyvavo vyskupas Juozas Matulaitis, kunigai Alfonsas Svarinskas, Rokas Algimantas Puzonas.

^ Klojami pamatai koplyčiai. Brolių Černiauskų nuotrauka, 1993 m.

✓ Koplyčios atidarymo šventė, 1994 m.

> Atkuriamojo seimo pirmininkas Vytautas Landsbergis memoriale.

Brolių Černiauskų nuotrauka

< Tremtinė Olga Miliauskienė (Klepočių k.) neša vėliavą už savo žuvusį brolių partizaną. 1989 m. Merkinės kryžių kalnelis. Kryžių sumeistravo J. Káupinis su kolegomis.

Brolių Černiauskų nuotrauka, 1989 m.

✓ Nešamas kryžius Sausio 13-osios aukoms. Brolių Černiauskų nuotrauka, 1991 m.

> Artimieji gedi žuvusių per sovietinę okupaciją.

Brolių Černiauskų nuotrauka, 1989 m.

└ J. Vitkaus-Kazimieraičio inžinerinio bataliono kariai atkasa partizanų palaikus Merkinėje.

Brolių Černiauskų nuotrauka, 2001 m.

ADOLFO RAMANAUSKO- VANAGO SKVERAS

A. Ramanausko-Vanago skveras įrengtas ir pašventintas 2022 metais Merkinės krašto muziejaus iniciatyva. Skveras dažnai lankomas merkiniškių ir miestelio svečių, čia duodamos karių priesaikos. Pati skulptūra sukurta 2020 m. pagal garsiąją 1947 m. fotografiją, kuri daryta netoli Merkinės, Bingelių kaimo pakrašty. Partizanus slapta jų prašymu nufotografavo Merkinės fotografo Luko Pigagos dukra Gražina Pigagaitė.

Nuotraukos buvo atspausdintos po kelis egzempliorius ir kartu su negatyvais perduotos A. Ramanauskui-Vanagai, kuris šiuos kartu su partizanų spauda ir dokumentais sudėjo į bidoną ir užkasė Lankininkų kaime, netoli partizano Vlodo Kuzmicko-Ramunėlio gimtosios sodybos. 1989 m. Vanago žmona Birutė Mažeikaitė-Ramanauskienė, nuvykusi į Lankininkus, kartu su partizanų ryšininku Vincu Kuzmicku partizanų relikvijas atkasė.

Skulptūros autoriai:

skulptorius Gintautas Lukošaitis
ir Tomas Vosylius.

Skvero įrengimo koordinatoriai:

Merkinės krašto muziejus,
VŠĮ „Tikslas Merkinė“

Skvero architektai: UAB „AEXN“

Rangovai: „Akmens asai“

> A. Ramanausko-Vanago skulptūra.
2022 m. lapkričio 27 d. R. Sadausko
nuotrauka

> 2022 m. lapkričio 27 d. Iškilminga
eiseną į A. Ramanausko-Vanago skverą.
R. Sadausko nuotrauka

MERKINĖS MIESTELIO CENTRINĖ DALIS

Merkinė, kaip ir kiekvienas didesnis miestelis, pokariu buvo tarsi nedidelis *Mordoras*, gerai saugoma prieš tvirtovė, iš kurios buvo vykdomos operacijos prieš miškuose ir apylinkėse besilaikančius Lietuvos partizanus, jų rėmėjus, kitus paprastus jau sovietinės tikrovės gyventojus.

A. Ramanausko knygoje *Partizanų gretose* dažnai minimi apylinkėse siaučiantys Merkinės sribai ar iš čia atvykę prieš kariuomenės daliniai. Merkinė Vanago atsiminimuose minima per 130 kartų.

Miestelis įsikūręs geografiškai strateginėje vietoje. Čia ir prieš akylai saugomas tiltas per Nemuną. Anapus tilto veikė Šarūno rinktinės partizanai. Šiapus – *Merkio* rinktinė, po *Kazimieraičio* žūties pervadinta *Kazimieraičio* rinktinė.

1945–1953 m. priešas ne kartą leido pavojaus raketą, nušviečiančias miestelio gatves, Dainavos krašto partizanams surengus pasalas, nukirtus telefono laidus, žeme nutiestus kabelius ar įvykus kitam nenumatytam incidentui miestelyje. Garsiausias iš jų – Merkinės puolimo operacija 1945 m. gruodžio 15 d. Stipriai nuskambėjo ir 1948 m. balandžio 18 d. išsprogdinto Merkinės klubo istorija.

Iš pastatų, kurie buvo miestelyje partizaninio pasipriešinimo metais, išliko buvusios cerkvės pastatas miestelio centrinėje aikštėje, parapiinė bažnyčia, žydų Talmudo Toros pastatas, Vazos namas, buvęs NKVD pastatas, tiltas.

Pati miestelio aikštė, kaip ir kitų Lietuvos miestelių aikštės, sugėrė šimtų nužudytų partizanų kraują. Anot liudijimų, partizanų lavonai dažniausiai būdavo numetami šalia cerkvės tvoros. Po to partizanų ir jų rėmėjų kūnai būdavo užkasami tarp sribinių ir kapinių esančioje apleistoje teritorijoje...

Vieną 1945 m. pavasario dieną nutrauktos pamokos Merkinės gimnazijoje, nes po gimnazijos langais, ant šaligatvio gulėjo išniekinti Merkinės gimnazijos direktoriaus Albino Pečionaičio ir jo bendražygio kūnai...

✓ 1948 m. balandžio 18 d. partizanų išsprogdinto Merkinės klubo vaizdas. Per sprogimą žuvo rusų Itn. Obuchovičius, seržantas ir aštuntos šaulių kuopos eilinis. Taip pat sužeista 10 sovietų karių, MGB bendradarbis vyr. Itn. Baširovas ir j. Itn. Lapo. Nukentėjo ir vietos gyventojai, kurie dalyvavo klubo renginyje.

Daugiau apie šį įvykį žr. Broniaus Kašėlionio knygoje *Dainavos partizanai. Šarūno rinktinė. 1999 m. 200 p.*

◀ Albinas Pečionaitis-Suvalkas (1922–1945).

Nuotrauka iš Merkinės krašto muziejaus fondų

▼ Merkinės miestelio centrinė aikštė pokariu. Ant šio grindinio buvo metami nužudytų partizanų kūnai. Nuotraukoje matosi kulkų suvarpyta cerkvė.

Nuotrauka iš Merkinės krašto muziejaus fondų

Skirta okupantų nužudytam Merkinės vidurinės mokyklos direktoriui Albinui Pečionaičiui. Iš knygos *Sušaudytos dainos*. Vytautas Ledas, Henrikas Rimkus, 1990 m.

PRIE PARTIZANO KAPO

Mačiau, didvyri, tavo kapą,
Mačiau jų daug, oi daug tada,
Atkeršyt prisiekiau suklypus,
Šaukiau visus tylia malda.

Mačiau, kaip sunkiai krito smėlis
Ant kruvinų tavo pečių,
Žiedai lengvučiai baltų vyšnių
Skrajų tarp verkiančių laukų.

Tu nejutai, kai tarp griuvėsių
Barsčiau konvalijų žiedais,
Kai priešas daužė, spardė veidą,
Lydėj' tave žiauriais riksmis.

Tavyj, o mielas partizane,
Gavau stiprybės ir drąsos,
Tavo kančia ir žaizdos veda,
Kur daug reikės šventos aukos.

Likai tu užmiesčio laukuose,
Kuriuose nēr kapų žymės,
Kur skundžias, verkia, šėlsta vėjai,
Tik jų daina graudi aidės.

Šventa vieta paliks smėlynai,
Kur daug jų guli be karstų,
Kur slapčia motina suklumpa,
Klausyk, karžygi, jos raudų...

MILDA,
BUNKERIS, 1948.XII.27

MERKINĖS MIESTELIO CENTRINĖ DALIS

- A** Memorialas Dainavos apygardos partizanams
- B** A. Ramanausko-Vanago skverelis
- C** Merkinės žydų sinagogų komplekso vieta
- D** Merkinės „Stribynės“ pastatas
- E** Merkinės bažnyčia
- F** 1948 m. partizanų susprogdinto Merkinės klubo vieta
- G** Merkinės miestelio centrinė aikštė
- H** Merkinės žydų kapinės

ATGIMIMO LAIKAIS ATSTATYTAS KRYŽIUS

Senajoje Kauno–Druskininkų, Merkinės–Mardasavo kelių sankryžoje

< *Kryžiaus atstatymo iniciatorius Povilas Raugala.*

Brolių Černiauskų nuotrauka

> *Brolių Černiauskų nuotrauka, 2013 m.*

5

ADOLFO RAMANAUSKO- VANAGO IR JO ŠEIMOS SLAPSTYMO SI VIETA BINGELIŲ KAIME

1953 m. kovo – 1954 m. rugpjūčio mėnesiais šiose Jono Bilinsko ir Stasės Bilinskienės sodybose slapstėsi A. Ramanauskas su žmona Birute ir dukrele Auksute.

Šio pastato kampiniame kambaryje buvo įrengta požeminė Ramanauskų šeimos slėptuvė. Adolfas Ramanauskas-Vanagas su žmona Birute ir dukrele Auksute pas Joną Bilinską slėpėsi nuo 1953 m. kovo iki 1953 m. rugsėjo mėn.

Nuo 1953 m. rugsėjo iki 1954 m. rugpjūčio pabaigos Vanagas slapstėsi kaimynystėje esančioje Stasės Bilinskienės (Jono Bilinsko brolio Liudviko žmonos) sodyboje. Slapstydamasis daug skaitė, rašė prisiminimus. Su dviračiu išvažiuodavo į slaptus susitikimus. Gyvendamas pas S. Bilinskienę, Vanagas savadarbiais šachmatais žaisdavo su šeiminkės sūnumi Juozu.

^ Jonas Bilinskas (1910–1986) – vienas iš Adolfo Ramanausko-Vanago patikėtinių ir globėjų Bingelių kaime.

Iš Bilinskų šeimos albumo

< 1953–1954 m. A. Ramanauską-Vanagą slėpusi ir globojusi Stasės ir Liudviko Bilinskų šeima apie 1937 m. Liudininkai ypač pabrėžia Stasės drąsą. Vaikai iš kairės: Vaclovas, Juozas, Marytė. Iš Onos Stančikienės albumo

▼ Buvusi Stasės Bilinskienės sodyba

▼ Buvusi Jono Bilinsko sodyba

LTSR KGB prie MT pirmininko generolo majoro
K. Liaudžio ataskaita KGB prie SSRS Ministrų Tarybos
pirmininkui armijos generolui I. Serovui apie
A. Ramanausko-Vanago paiešką ir suėmimą.
Ši ištrauka tiesiogiai susijusi su sodyba, kurią praeinate.

Atsižvelgiant į Jūsų patvirtintą 1955 m. gruodžio 31 d. agentūrinių operatyvinių veiksmų planą likviduojant banditizmą respublikoje, ypatingas dėmesys skirtas Adolfo Ramanausko-Vanago paieškai.

Kaip žinia, Ramanauskas praeityje buvęs buržuazinės armijos karininkas, dirbdamas Alytaus mokytojų seminarijos dėstytoju, užmezgė ryšį su nacionalistiniu pogrindžiu, o 1945 m. balandžio mėn. įstojo į nacionalistinę gaują.

Būdamas ginkluotame pogrindyje, Ramanauskas aktyviai dirbo sudarant centralizuotą banditinio pogrindžio vadovybę Lietuvos TSR ir jam priklausančiose gaujose.

Ramanauskas pradžioje, kaip bandrinktinės vadas, o paskui kaip Dainavos apygardos vadas, 1945-48 m. įvykdė Merkinės puolimą, dalyvavo susidūrimuose su l. gynėjais ir MVD kariuomene. Tuose susidūrimuose buvo tarybinio-partinio aktyvo, 1. gynėjų ir karių aukų.

1948 m. spalio 20 d. Ramanausko iniciatyva įvyko Dainavos ir Tauro apygardų vadų pasitarimas, kuriame buvo priimtas nutarimas dėl „Pietų Lietuvos srities“ sudarymo. Tame pasitarime Ramanauskas buvo išrinktas „Pietų Lietuvos srities partizanų vadu“ ir suformavo štabą. 1949 m. vasario mėn. Ramanauskas iš Pietų keliavo į Žemaitiją, kur dalyvavo respublikos banditų vadų suvažiavime, kuriame buvo sukurtas t.v. „Lietuvos laisvės kovos sąjūdis“, be to, įėjo į „LLKS Prezidiumą“ ir buvo paskirtas „LLKS ginkluotųjų pajėgų vadu“.

Tose pareigose Ramanauskas buvo iki paskutinio laiko, nors slapstėsi tik su žmona Birute Mažeikaite. Pogrindyje Ramanauskui buvo suteiktas generolo laipsnis.

[...] Ramanausko paieškai ir areštui buvo skiriamas pirmaelilis uždavinys. Tam tikslui iš kvalifikuotų Lietuvos TSR čekistų buvo sudaryta op. grupė, pastoviai dirbanti ieškant Ramanausko. Tuo pat metu šį darbą dirbo Alytaus, Varėnos, Daugų, Jiezno, Prienų raj. KGB aparatų darbuotojai.

Lietuvos KGB operatyvinei grupei ir periferijos operatyviniams darbuotojams buvo duota užduotis ieškoti Ramanausko, pajungiant tam agentūrą, vadovaujantis KGB prie SSRS Ministrų Tarybos įsakais Nr. 00405, 00630, 00799 ir 00420.

Ramanausko paieškos darbe pagrindinis dėmesys buvo skiriamas naujos agentūros, iš anksčiau turėjusios su juo ryšį, verbavimui, jų pasiuntimui į galimas Ramanausko pasirodymo vietas ir Jurgino bei Vacio ag. grupių panaudojimui. Viso Ramanausko ir jo šeimos paieškoms tik 1956 m. užverbuota 30 agentų. Atstatytas ryšys su 20-čia agentų, anksčiau išbrauktų iš agentūrinio tinklo.

1954 m. atstatytas ryšys su demobilizuotu iš SA agentu Nemunu, kuris pranešė, kad jo buvęs pažįstamas Vaclovas Bilinskas, grįžęs namo, rado ten Ramanauską ir Mažeikaitę, kurie slapstėsi *Bilinsko* sodyboje *Bingelių* kaime, Varėnos rajone.

1955 m. sausio mėn. Vaclovas Bilinskas ir jo brolis Juozas buvo slapta suimti ir apklausti.

Po kurio laiko Juozas Bilinskas, o vėliau ir Vaclovas prisipažino, kad Ramanauskas ir Mažeikaitė tikrai slapstėsi pas juos ir jų dėdę Joną nuo 1953 m. balandžio iki 1954 m. rugsėjo mėn. 1954 m. rudenį jie išėjo ir daugiau jų nebematė ir nežinojo, kur slapstosi.

Iš tolesnio brolių Bilinskių tardymo ir kitos agentūrinės medžiagos paaiškėjo, kad Ramanauskas ir Mažeikaitė, nors ir išėjo iš Bilinskių, vis tiek toliau slapstosi netoli Merkinės, Varėnos raj.

Naujai 4 valdyboje užverbuotas agentas Tadas, siųstas dirbti sekant Joną Bilinską, pranešė, kad pastarasis palaiko ryšius su Ramanausku. Bilinskas Tadiui papasakojo, kad 1955 m. gegužės mėn. buvo susitikęs su Ramanausku netoli *Bingelių* kaimo (Merkinės vals. Varėnos raj.). Analogiškai pranešimai gauti iš agento Žaibo, buvusio Ramanausko pagalbininko. 1955 metų pradžioje Žaibą specialiai pervedėme dirbti į Merkinę, kur susipažino su Jonu Bilinsku.

Dirbantys Merkinės valsčiuje ieškant Vanago agentai Čiudas ir Jurginas, apsimetę nelegalais, 1955 m. pradžioje išaiškino artimus Ramanausko ir Mažeikaitės ryšius su Arbačiausku, Butoniene, Čiriene ir Br. Tamulevičiumi. Visi šie asmenys pokalbiuose su agentais pasakojo apie retus ir atsargius Ramanausko ir Mažeikaitės pasirodymus tose apylinkėse, kad jie stebi agentus, bet į kontaktus neina. Agentams kol kas nepavyko nustatyti Ramanausko slapstymosi vietos Merkinės valsčiuje, nors buvo pravešta operacija įtvirtinant pasitikėjimą jais.

Turint galvoje minėtų agentų duomenis apie Ramanausko pasirodymą Merkinės valsč., jo paieškai buvo suaktyvintas 4-os valdybos agentas Žinomas, gyvenantis Kaune ir turintis plačius ryšius šiame rajone.

Agentas Žinomas dar 1953 m. pranešė, kad, būnant svečiuose pas tolimą giminaitį Joną Bilinską, *Bingelių* kaimo gyventoją, tas jam sakęs, kad su juo nori susitikti buvęs pažįstamas mokytojas Ramanauskas. Agentas manė, kad Bilinskas slepia Ramanauską. Tada Žinomo duomenys buvo panaudoti paieškose. Bilinsko ūkis buvo kruopščiai patikrintas, bet Ramanausko bunkeris rastas nebuvo.

Vėl pasiūstas pas Bilinską jau 1955 m. pradžioje, agentas Žinomas sužinojo smulkiau apie ryšius su Ramanausku. Bilinskas kaip didelę paslaptį papasakojo Žinomui, kad buvo susitikęs su Ramanausku dėl amerikoniškų dolerių keitimo į tarybinę valiutą. Tačiau konspiracijos sumetimais Ramanauskas perėjo slapstytis į kitą vietą.

1955–56 m. Žinomas kelis kartus važiavo pas Bilinską ir kitus pažįstamus į Merkinę tarsi parduoti vilnos ir kitų deficitinių prekių. Agentas tęsė darbą su Jonu Bilinsku, atsargiai aiškinosi apie Ramanauską, keitė Bilinskui dolerius.

Pagal mūsų užduotį Žinomas pokalbiuose su J. Bilinsku prikišo jam, kad tas nepasakė anksčiau apie Ramanausko norą pakeisti dolerius, už kuriuos jis galėjęs mokėti daugiau. Be to, Žinomas pasiūlė, kad Ramanauskas gali bet kuriuo metu atvykti pas jį į Kauną, kur miesto pakraštyje turi pasistatęs namą.

Tuo pat metu, panaudojant agentą Žinomą, Tada, Žaibą ir kt., buvo ruošiami agentai darbui su B. Mažeikaitės giminėmis, gyvenančiais Kirmeliškių kaime, Prienų raj.

Naujai užverbuoti agentai Ramunė ir Dėžutė pranešė, kad grįžusi iš lagerio buv. Ramanausko ryšininė, Mažeikaitės sesuo Genė Mažeikaite nori įsidarbinti Kaune. Išnaudojant šią aplinkybę, mūsų agentų pagalba ji buvo įdarbinta Kaune, apgyvendinta agento Rožės bute. Bendraudama su G. Mažeikaite, ag. Rožė įgavo visišką pastarosios pasitikėjimą ir ėmė pranešinėti, kad jos nuomininkė stengiasi užmegzti ryšius su nelegaliai gyvenančiomis motina ir seseria Birute.

Tokiu būdu labiausiai tikėtinos Ramanausko ir Mažeikaitės pasirodymo vietos Merkinėje ir Kaune buvo pripildytos kvalifikuotos agentūros. Kitose galimose Ramanausko pasirodymo vietose nuo 1956 m. birželio mėn., buvo pradėtos aktyvios paieškos, panaudojant MVD kariuomenę, kad jam būtų sutrukdyta sukurti naują bazę. Vykdamas tokių priemonių kompleksą, pagrindinis dėmesys skiriamas darbui su agentais Žinomu, Jurginu ir Rože. Vykdydamas mūsų užduotį, 1956 m. spalio 11 d. ag. Žinomas sutartu signalu skubiai iškvietė mūsų operatyvinį darbuotoją ir pranešė, kad pas jį ant dviračių atvyko Ramanauskas su žmona ir nori pas jį nakvoti, įsigyti deficitinių pramoninių prekių ir rytą vykti Alytaus kryptimi.

Kadangi Žinomo namas ir butas mūsų iš anksto buvo išstudijuotas, su agentu aptartas signalinis ryšys, kad būtų galima suimti Ramanauską ir Mažeikaitę jiems išėjus iš Žinomo buto. Išėjimai iš namo buvo stebimi. Buvo užtikrintas žvalgų ir operatyvinių grupių radijo ryšys.

8 val. 30 min. (spalio 12 d.) Ramanauskas ir Mažeikaitė išėjo iš agento namo ir pasuko Kampos gatve, kur buvo sulaikyti operatyvinės grupės.

Sulaikant buvo paimta: 2 užsieniniai pistoletai, 22 šoviniai, 2 banditų štampei: „LLKS Tarybos Prezidiumas“, „Ginkluotų Pajėgų Štabas“, fiktyvūs pasai ir kt.

Paėmus Ramanauską, paskutinį ginkluoto pogrindžio vadą, baigta banditų vadų likvidacija respublikoje. Kadangi Pietų Lietuvoje nebeliko nei vieno veikiančio bandito, nutarta artimiausiu metu legalizuoti Jurgino ag. grupę.

Vykdamas Jūsų nurodymus, ieškant ir suimant Ramanauską ir Mažeikaitę, savo kruopščiu ir kvalifikuotu darbu pasižymėjo:

1. pulk. J. F. Sincin - laikrodis;
2. pulk. L. V. Martavičius - laikrodis;
3. maj. J. S. Abukauskas - laikrodis;
4. maj. N. N. Dušanskis - laikrodis;
5. maj. J. S. Krugovcov;
6. kpt. G. P. Kolesnikov;
7. vyr. ltn. P. J. Petraitis;
8. maj. N. I. Putvein;
9. ltn. I. B. Vorobjov;
10. j. ltn. D. J. Antanavičius,
11. serž. J. A. Strabikaitė;
12. serž. J. J. Petrulis,

kuriuos prašau paskatinti.

Apie Ramanausko ir Mažeikaitės tardymo eigą pranešime papildomai.

1956 m. spalio 18 d.

L T S R KGB PRIE MT PIRMININKAS
GENEROLAS-MAJORAS K. LIAUDIS¹

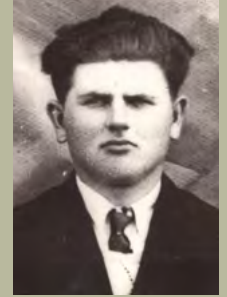
¹LYA (Lietuvos ypatingasis archyvas). – f. B-66S6, t. 6, l. 371-378.

< Adolfo Ramanausko-Vanago ir jo žmonos Birutės Mažeikaitės-Ramanauskienės slapstymosi vietų schema, sudaryta valstybės saugumo komiteto (KGB) prie Lietuvos SSR ministrų tarybos 4 valdybos. 1955 m. birželio 14 d. Originalas. Dokumentas rusų kalba.

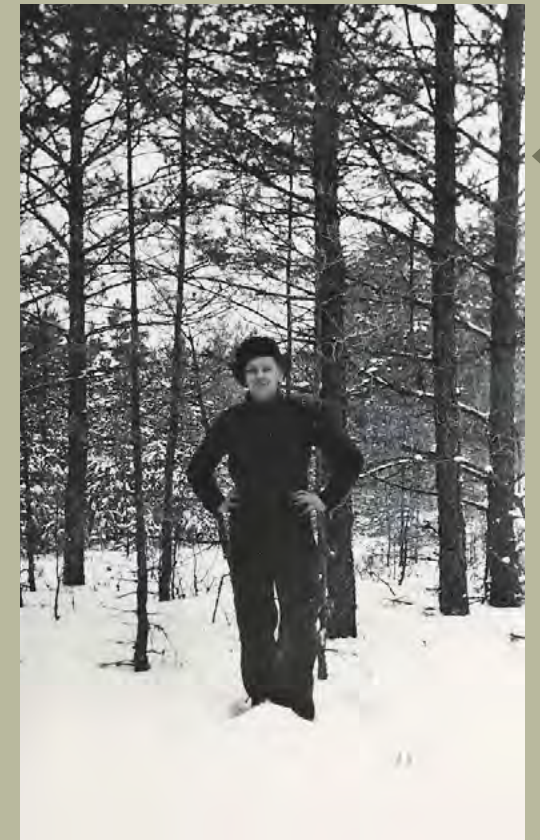
LYA, f. K-30, ap. 1, b. 325, l. 39.

> Vytautas Kraunelis-Žilvitis (1921–1948) iš mažosios Rudnios kaimo buvo vienas iš Vanago bendražygių ir Kazimieraičio numylėtinių. Vytautas Kraunelis žuvo 1948 m. lapkričio 1 d. Bingelių kaimo pakrašty. Jo kūnas buvo niekintas prie Merkinės sribynės, palaidojimo vieta nežinoma.

> Adolfas Ramanauskas-Vanagas 1955 m. Paskutinė žinoma laisvėje daryta nuotrauka.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 10, l. 218b-6.

KRYŽIUS JUOZO BILINSKO IR TEODORO REVUCKO ŽŪTIES VIETOJE

Juos ir kelis gretimų kaimų vyrus 1944 m. gruodžio 16 d. sušaudė plėšikaujantys okupantų kariai.

Bingelių kaime gimusi Bronė Tamulevičienė pasakojo, kad 1944 m. gruodžio mėn. 16 d. į jos tėvų namus įsiveržė rusų kareiviai, kurie, nieko neklausinėdami, išsivarė jos brolių Juozą Bingelį ir troboje nakvojusį Teodorą Revucką (iš Nemaniūnų). Nusivarė be niekur nieko sušaudė ant kalnelio viduryje kaimo.

Ši istorija buvo aprašyta pogrindyje leidžiamoje Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikoje (Aušra Nr. 31): „T. Revuckas buvo „studentas miškininkas, dirbęs Marcinkonyse girininku. Jis iš Marcinkonių vyko į Alytų, o iš ten norėjo siekti Kaunan tęsti studijų. Su savimi turėjo apie 26 000 rublių valdiškų pinigų ir dokumentų Alytaus urėdijai. Kadangi iš Marcinkonių gana toli, o tuo metu susisiekimo priemonių gauti buvo sunku, tai Revuckas buvo priverstas nakvoti Bingelių kaime [...]“.

Kareiviai, sušaudę J. Bingelį ir T. Revucką, išvyko į kaimyninius kaimus ir ten taip pat nužudė keletą beginklių vyrų. Grįždami į Merkinę, Bingeliuose sustojo prie J. Bingelio ir girininko Revucko lavonų, nusisegė jų laikrodžius, numovė žiedą, paėmė dokumentus ir pas girininką rastus pinigus. Kitą dieną vaikai, už kaimo radę išmėtytus girininko dokumentus, sutvarkė, suplėšytus suklijavo ir perdavė Bingelių girininkijai, o ši – Alytaus urėdijai.

Brolių Černiauskų nuotrauka

VANAGO IR JO BENDRAŽYGIŲ FOTOSESIJOS VIETA 1947 M.

Bingelių k. stovėjusioje Skolastikos ir Zigmo Bilinskių sodyboje, savo senelių namo palėpėje, Merkinės fotografo Luko Pigagos dukra Gražina partizanų prašymu buvo įrengusi fotolaboratoriją.

Gražinai buvo septyniolika, kai į jos namų duris pasibeldė du jaunuoliai, pasivadinę *Genio* ir *Bevardžio* slapyvardžiais. Įteikę pluoštą karikatūrų su Stalino portretais, jie paprašė merginos jas išplatinti Vilniuje. Užduotis buvo pavojinga, bet viliojanti. Padedama Vilniuje studijuojančio bičiulio Juozo Šumsko, Gražina karikatūras išklįjavo Vokiečių, Pylimo ir Gedimino gatvėse. Šis žygis partizanų buvo įvertintas ir jie nusprendė, kad mergina galima pasitikėti. Tad davė pinigų fotografinei įrangai įsigyti, jie ir paprašė, reikalui esant, fotografuoti partizanus istorijai. Pavojus tykojo nuolatos: ir fotografuojant, ir pakeliui į namus iš „fotosesijos“.

› *Dainavos apygardos Merkio rinktinės vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas ir jo pavaduotojas Albertas Perminas-Jūrininkas Gražinos Pigagaitės nuotraukoje, 1947 m.*

*Iš Auksutės Ramauskaitės-Skokauskienės archyvo.
Nuotraukos spalvų autorius Benas Turskis*

Fotografijas Gražina spausdino palėpėje kontaktiniu būdu, naudodama saulės šviesą.

Būdavau įsitempusi ir su baime klausydavau kiekvieno įtartino garso. Kartą, tik pakabinus partizanų nuotraukas džiūti, pamačiau pro langą ateinant „stribus“. Intuityviai suvokiau, kad reikia slėpti nuotraukas. Griebiau prie durų stovintį kibirą, sumečiau į jį nuotraukas, o ant jų suverčiau ėdalą kiaulėms. Pačiupusi kibirą išskubėjau į tvartą.

Taip mane ir praleido tarpduryje stovintys „svečiai“. Pasiekusi tvartą pajutau, kad dreba visas kūnas.¹

Bingelių kaimo lauko pakraštyje Gražina padarė ir garsiąją partizanų vado Adolfo Ramanausko-*Vanago* fotografiją su vanagėliais. Nuotraukos buvo atspausdintos po kelis egzempliorius ir kartu su negatyvais perduotos *Vanagai*.

Kelias nuotraukas partizanų vadas pasiliko, o visą šūsnį kitų kartu su negatyvais, atsišaukimų pavyzdžiais, partizanų spauda ir dokumentais sudėjo į dėtuve, kurią paslėpė Bingelių kaime, netoli partizano *Ramunėlio* tėvo Vlodo Kuzmicko gimtosios sodybos. Paslėpimo vietą žinojo tik Ramanauskai ir partizano Ramunėlio tėvas, kuris prieš mirtį šią paslaptį patikėjo savo sūnui, partizanų ryšininkui Jonui Kuzmickui. Paslaptis liko išsaugota – 1989 m. Birutė Mažeikaitė-Ramanauskienė, nuvykusi į Lankininkus, kartu su J. Kuzmicku partizanų relikvijas atkasė. Nuotraukos buvo paveiktos drėgmės, bet išsaugoti jas pavyko.

Supratusi, kad yra saugumo sekama ir Bingelių kaime dirbti ir gyventi nebėra galimybių, Gražina 1947 m. išvažiavo į Varėną.

¹ *Lukas ir Gražina fotografavo istoriją. A. ir M. Černiauskai, Merkio kraštas. 2010 m. liepos 27 d., p. 4*

Apie tai, kaip aš turėčiau elgtis pavojaus akimirka, kad nepasimesčiau ir nesukelčiau įtarimų, man paaiškino apsilankęs Vanagas su Jūrininku, –

PASAKOJO GRAŽINA

< Gražinos Pigagaitės fotografijose jamžinti tuometinis Dainavos apygardos Merkio rinktinės vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas ir jo pavaduotojas Albertas Perminas-Jūrininkas.

Nuotraukos iš Auksutės Ramauskaitės-Skokauskienės archyvo.

> Gražinos Pigagaitės autoportretas, darytas Bingelių kaimo grikių lauke, kurio pakraštyje ji fotografuodavo partizanus. Užrašas ant nuotraukos „Henrikui – Gražina“, 1950 m.

Iš Gražinos Pigagaitės albumo

*Dainavos apygardos Merkio rinktinės
vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas ir jo
pavadootojas Albertas Perminas-Jūrininkas
Gražinos Pīgagaitės nuotraukoje, 1947 m.*

*Iš Auksutės Ramanauskaitės-
Skokauskienės archyvo.*

A. RAMANAUSKO– VANAGO VADAVIETĖS, ĮRENGTOS 1946 M. PAVASARĮ, VIETA

> Pistoletas „Parabellum“ pavyzdys.

Bunkeryje dviejų akštų gultuose galėjo laisvai miegoti 6 vyrai. Čia buvo stalelis ir Ramunėlio iš molio ir plytų sumūryta graži krosnelė, išvestas kaminėlis. Bunkeris pagal iš anksto numatytą planą pradėtas kasti 1946 m. gegužės pirmosios ankstų rytą.

Kasant dalyvavo partizanai Jūrininkas, Taugirdas ir Ramunėlis. Vanagai ši vieta patiko todėl, kad buvo atokiau nuo gyvenviečių ir vandens, o svarbiausia, turėjo gana tinkamą priėjimą prie būsimos vadavietės.

[...] Man atrodė, kad rusai neįtars, jog tokioje vietoje gali būti partizanų bunkeris. Iš anksto buvau numatęs, kad gegužės pirmoji bus tinkamiausia diena pradėti kasti bunkerį.

Iš vakaro apsirūpinome kastuvais, o ankstų rytą griebėmės darbo. Iki pusryčių jau išvertėme nemažą kalnelį smėlio. Buvome nutarę padaryti erdvų bunkerį. Užkandę darbą tęsėme toliau. Ramunėlį pasiunčiau vežimu suvežioti bunkerio rąstelius. Netrukus jis atvažiavo ir iškrovė juos kiek atokiau nuo bunkerio. Privažiuoti prie pat bunkerio nenorėjome, nes būtų palikti nereikalingi pėdsakai smėlyje. Ramunėlis, sunešiojęs rąstelius, atsisėdo ant išverstojo smėlio ir su mumis kalbėjosi. Kaip tik tuo metu gal už penkiasdešimties metrų pastebėjome dvi moteris, kurios į krepšius rinko kankorėžius. Netrukus jos galėjo priartėti ir, pastebėjusios išverstą smėlį, suprasti, kad čia kasamas bunkeris. Reikėjo tučtuojau surasti išeitį arba atsižadėti darbo.

Greit pagriebiau savo pistoletą „Parabellum“ ir pasakiau saviškiams, kad kiek pabėgėjęs į šalį iššausiu. Greit nunėriau šalin, iššoviau tris kartus ir nesavu balsu sušukau: „Tavarišči, davaite vperiot!“ Po to vėl pamažu atslinkau prie kasamo bunkerio, bet labai nustebau, kad čia neradau nei Ramunėlio, nei Jūrininko su Taugirdu. Nesimatė ir moterų. Po kiek laiko parsirado mano draugai. Pasirodo, mano vaidinimas pavyko geriau, negu pats tikėjausi. Vyrai pasakojo, kad jau po pirmojo šūvio moteris išvertė iš krepšių kankorėžius ir skriste nuskrido Mardasavo link.

Kai aš dar du kartus iššoviau ir nežmonišku balsu sušukau, mano vyrams taip pat pasidarė nebeaišku. Jie pamanė, kad gal mane iš tikrųjų pastebėjo rusai ir puolė vytis. Tada ir jie dėl viso pikto kiek pasitraukė šalin ir, kai palūkėję nieko daugiau nebeišgirdo, atslinko pasižiūrėti prie bunkerio.

Dabar visi patenkinti dirbome toliau. Tik vėliau Taugirdas sužinojo, kad Mardasavo kaime moterys buvo paskleidusios gandą, jog gegužės pirmąją apie ežerą buvo daug rusų, kurie net šaudė. Jos pasakojo net mačiusios rusų pastotę. Supratome, kad matytoji pastotė buvo mūsiškė.

[...] Kūrendami krosnelę, mes išsidžiovindavome bunkerį, pašildydavome ar pasigamindavome maistą. Ilgainiui nustatėme, kad krosnei kūrenti geriausiai tinka išdžiūvę ėgliai, nes nuo jų mažiausiai būdavo dūmų, o kaitrumo pakankamai.

Vandens parsinešdavome bidonu iš šulinio naktį. Šiaip padėtis čia buvo gana rami, bet mes judėdavome dažniausiai tik nakties metu, nes ne taip reikėdavo saugotis. Atrodytų, kad dieną visur lengviau nepalikti pėdsakų. Čiagi buvo priešingai. Siame miško plote augo nedidelės baltosios samanų, kurias paprastai žmonės kaip papuošimą deda tarp dvigubų langų. Jų savybė yra ta, kad dieną, saulutei kepinant, jos pasidaro sausutėlės ir užmintos sutrupa į dulkes. Praėjusio žmogaus pėdsakas pasilieka ilgiausią laiką. Jei ta pačia vieta praeinama keletą kartų, lieka aiškiausias takas. Naktį šios baltosios samanų atsigauna. Jos tada tampa minkštutėlės kaip pūkas. Net ir užmintos koja, jos tuoj pat atsitiesia, ir nebelieka jokio ženklo. Kaip tik šioji samanų savybė mums ir buvo svarbiausia.

Tiesa, prie pat bunkerio mes galėjome vaikščioti laisviau, nes čia buvo keliolikos arų smėlio plotas, nuklotas pušų kankorėžiais.

Dokumentams ir šiukšlėms paslėpti buvome atskiroje vietoje iškasę gerai užmaskuotas duobeles. Netoli bunkerio driekėsi miško plotelis, kuriame neaugo jokios samanų. Jis tebuvo nuklotas gryniausiu smėliu, per kurį praeiti, nepalikus pėdsako, tiesiog neįmanoma. Čia mes, žinoma, niekuomet nevaikščiodavome. Netrukus pas mus sugrižo Gegutis, kuris apie savaitę gydėsi pas Elytę¹. Jis dar kurį laiką vaikščiojo ranką pasirišęs, bet visuose žygiuose jau dalyvavo.

Jūrininkas gyveno ir dirbo drauge su manimi, nors iš pradžių jam atskirų pareigų nebuvau skyręs. Su juo gyventi ir dirbti man buvo labai malonu dėl jo paklusnumo, sąžiningumo ir pareigingumo.

^ Vincas Ivanauskas-Gegutis, 1947 m. vasara. Iš A. Kašėtos rinkinio

¹Neciunskas Zigmąs (slap. Elytė) – Nedzingės klebonas 1944-1946 m. laikotarpiu. Prasidėjęs antrajai sovietinei okupacijai Nedzingės klebonija tapo savotišku Dainavos krašto partizaninio judėjimo centru, ryšių mazgu. Čia dažnai lankydavosi Dainavos apygardos vadai Juozas Vitkus, Adolfas Ramanauskas, Antanas Kulikauskas, Albertas Perminas ir kt. Su kunigo Z. Neciunsko pagalba buvo mezgami ir palaikomi ryšiai tarp apygardų, rinkinių ir būrių štabų. Kunigas ėjo Dainavos apygardos kapeliono pareigas.

Deja, tarp gavusių pas jį prieglobstį, atsirado išdavikas – Dainavos apygardos Dzūkų grupės štabo 2-ojo skyriaus viršininkas Antanas Kulikauskas-Daktaras. 1946 m. gruodžio 4 d. MGB Alytaus aps. skyriaus darbuotojai suėmė kun. Z. Neciunską. 1947 m. balandžio 15 d. Lietuvos SSR MVD kariuomenės karinis tribunolas nuteisė kunigą dešimčiai metų lagerio ir penkeriems tremties, apribojant teises, su turto konfiskavimu. LGGRTC medžiaga

Pietų Lietuvos partizanų štabas per kelis savo veiklos mėnesius išleido tris „Laisvės varpo“ numerius. Tuo metu partizanų spaudos labai pageidavo ne tik partizanai, bet ir visuomenė. Sumanėme leisti kiek didesnę laikraštėlį, skirtą tik Merkio rinktinės partizanams. Kaimyninėms rinktinėms numatėme pasiųsti tik po vieną egzempliorių susipažinti. Rašyti straipsnius, redaguoti ir visą techninį darbą atlikti turėjome iš pradžių tik mes abu. Vėliau dalyvauti mūsų leidžiamame laikraštėlyje pritraukėme ir daugiau partizanų.

Reikėjo sugalvoti laikraštėlio pavadinimą. Buvo įvairių pasiūlymų, bet galiausiai patenkinau Jūrininko pageidavimą ir laikraštėlį pavadinuau „Mylėk Tėvynę“.

Tik vėliau paaiškėjo, kad Jūrininko primygtinas siūlymas šitaip pavadinti laikraštėlį buvo susijęs su tuo, jog jis nešiojo jam padovanotą žiedą su įrašu „Mylėk Tėvynę“.

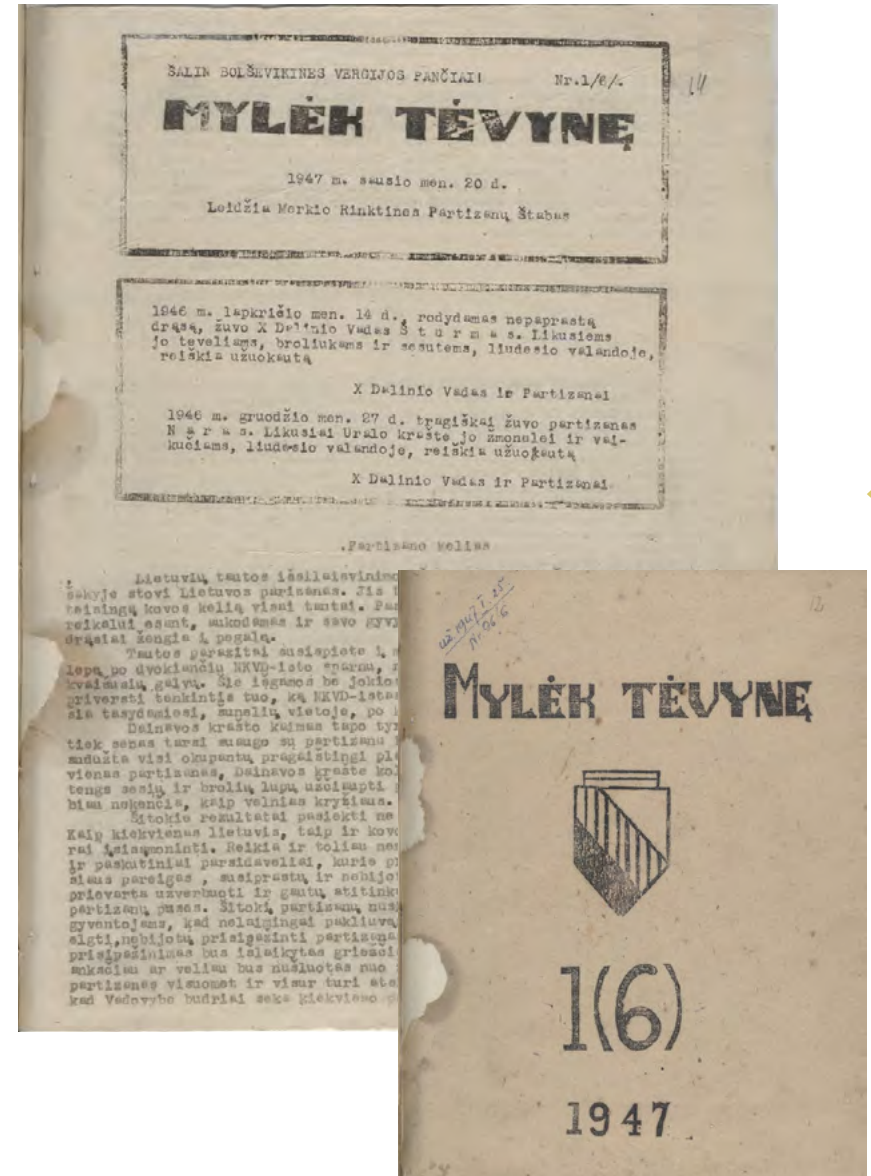
Jūrininkas nupiešė raides, o aš jas išpjausčiau iš medžio. Viršelyje dar buvo spausdinamas partizano ženklas, laikraštėlio numeris bei metai. Mėnesinis laikraštėlis „Mylėk Tėvynę“ buvo šešių puslapių, neskaitant atskirai dedamų viršelių. Laikraštėlyje spausdinama medžiaga buvo skirstoma tokiomis skiltimis: užuojautos, „Didvyrių keliais“, kautynių aprašymai ir kiti straipsniai, eilėraščiai, „Nusijuok“, karikatūros. Pabaigoje buvo skelbimai.

Pirmajame „Mylėk Tėvynę“ numeryje įdėjau redakcijos žodį, kuriame trumpai nusakiau leidžiamo laikraštėlio tikslus ir uždavinius. Straipsniai turėjo būti pamokomi, ugdantys gerąsias kovotojo savybes, skatinantys pasekti kitų kovos draugų parodytu artimo meilės, pasiaukojimo, uolumo, darbštumo ir drąsos pavyzdžiu.¹

¹ A. Ramanauskas-Vanagas. *Daugel krito sūnų... Vilnius, 1991, p. 222-225*

✓ Lietuvos partizanų Dainavos apygardos Merkio rinktinės štabo laikraštis „Mylėk Tėvynę“. NR. 1 (6). 1947 m. sausio 20 d.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 11, l. 12, 14, 14 ap.

[...] Netrukus mums teko dar rimčiau susirūpinti. Rusai pradėjo nuolat siautėti tuose miškuose, ypač arti Mardasavo ežero. Aplink tą mažytį ežerėlį augo nedidelės pušaitės ir tankesni ęgliai. Rusai, matyt, pagalvojo, kad aš kaip tik šioje vietoje būsiu įsitaisęs bunkerį ir kad vandenį nešamės iš ežero. Naktimis jie surengdavo pasalas daugiausia prie pat ežero, o dienos metu nardydamo po krūmus.

Į pasalas rusai dažniausiai ateidavo miško degimais nuo Merkinės arba Mardasavo kaimo. Iš kaimo paežerėn vedė siauri miško keliukai, kuriais buvo išraižytas visas miškas. Rusai, kad jiems ne toks būtų klaidus kelias artimiausia kryptimi į ežerą, keliuką nusižymėjo nulauždami pušaičių, augusių prie pat keliuko, viršūnes. Jiems, žinoma, tai pagelbėjo, bet kartu buvo pirmasis ženklas, atkreipęs tiek gyventojų, tiek mūsų dėmesį.

Visa laimė, kad mano bunkeris, nors ir esantis mažiau kaip kilometro atstumu nuo ežero, buvo įrengtas tokioje vietoje, kuri atrodė visiškai netinkama bunkeriuviui įrengti. Iki to laiko rusai dar nė vieno karto nebuvo perėję tiesiog per mūsų bunkerį, nors gana dažnai eidavo keliuku, per du šimtus metrų iš vienos pusės, o retkarčiais per pusantro šimto metrų pro raistą iš antros pusės. Tačiau mes nebuvo tikri ir dėl savo bunkerio. Turėjome dar labiau taupyti ne tik maistą, bet ir vandenį. Ištisomis dienomis mums tekdavo ištūnoti bunkerio viduje net be šviesos.

Šviesa negalėjome naudotis ir dėl deguonies stokos. Juk lauke buvo šilčiau negu bunkerio viduje, o dėl to oras nepasikeisdavo. Kartais, negalėdami iškėsti deguonies trūkumo, atsargiai pradarydavome bunkerio dureles ir, mojuodami rankšluosčiu ar kartono lapu, išvėdindavome bunkerį. Mes buvome labai išbalę, o Jūrininkui dažnai svaigo galva ir bėgo kraujas iš nosies.

Džiaugdavomės sulaukę nakties. Tiesa, ji būdavo labai trumpa, bet tuomet mes išlipdavome į paviršius susitvarkyti ir pakvėpuoti tyru pušyno oru. Tomis prispaudimo savaitėmis dirbti galėjome tik nakties metu, bet ir tai viršuje budėdavo Ramunėlis. Krosnelę pakūrenti atsižadėjome, o naktį maisto parsinešdavome iš sutartos vietos miške.

Vieną kartą aš dienos metu tik su apatiniais baltiniais išlindau oran. Tuo metu už poros šimtų metrų, netoli keliuko, pasigirdo trys šūviai. Aš greit pasislėpiau bunkeryje. Netrukus mums buvo duotas pranešimas, kad rusai buvo iššovę raketą kaip ženklą susirinkti ir kad po to jie pasitraukė Merkinės link...¹

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 11, l. 12, 14, 14 ap.

¹A. Ramanauskas-Vanagas. *Daugel krito sūnų...* Vilnius, 1991, p. 240-241

A. RAMANAUSKO- VANAGO VADAVIETĖ 1947 M.

Iš partizano Liongino Baliukevičius-Dzūko
dienoraščio, 1949 m. gegužės 12 d.

[...] Būtų įdomus dalykas, jeigu kada nors išleistų knygą vien apie tai, kaip partizanai kasdavo bunkerius. Kiek panaudota įvairiausių gudrybių, kiek parodyta savotiško išradingumo!.. XX amžiuje žmogus gyvena žemėn įsiknisęs! Kombinuočiausios angos, įvairiausi maskavimo būdai. Ir kur tik partizanai neturėjo įsirengę bunkerių! Turbūt nėra jau tokių vietų. Bunkeriai po tvartu, po klojimo grendymu, po sąšlavynu ar skiedrynu, po malkinėm, avidėse, paukštidėse, raistuose įkastose statinėse, dvigubos sienos, dvigubos palėpės, po krosnimis, po slenksčiais... Į vienus bunkerius reikia lįsti pro duonkepį, į kitus - užpečkiu... Fantastiškai atsiveriančios sienos, balkiai, šulai...

Bunkeriai prie upelių, mergaičių darželiuose, krūmuose, javų laukuose, prie kelių, vieškelių, bulvių duobėse, kapinėse, šventoriuose, šuliniuose ir prie šulinių, bažnytkaimiuose...

> Merkio (Kazimieraičio) rinktinės partizanai. Iš kairės stovi Lionginas Baliukevičius-Dzūkas, Adolfas Ramanauskas-Vanagas, Jonas Jakubavičius-Rugys, Teofilis Valickas-Balys.

Nuotrauka iš Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus fondų

Visur ir visur bunkeriai, pradėdant „šilais“, kur dar ir dabar partizanai gyvena atviruose bunkeriuose, ir baigiant lygumomis, kur bunkeriai visiškai slapti, kur ant bunkerio užpila daugiau kaip vieno metro sluoksnį žemės, kur angos durelės tokios storos ir sunkios, kad jas gali tik keli vyrai iškelti... Įdomi bunkerių istorija. Kas ją žino, tas žino, kaip sunku buvo kovoti. Ir vis dėlto kovojo!

Šiandien jau mažai liko tokių bunkerių įrengimo būdų, kurių nežinotų MVD. Tai vis išdavikų ir provokatorių darbai. Tačiau kad ir kiek žino MVD bunkerių rengimo būdų, vis tiek labai retais atsitikimais kratų metu bunkerius randa, jei išdavikas ar provokatorius bei šnipas neišduoda ir neatveda rusų prie pat angos.¹

¹Lionginas Baliukevičius-Dzūkas. Partizano Dzūko dienoraštis. Vilnius, 2006, p. 153-154

Memorialiniai akmenys prie
bunkerių įrengti 2009 m. Vanago
dukros Auksutės Ramanauskaitės-
Skōkauskienės iniciatyva, padedant
Varėnos savivaldybės administracijai.

M. Černiausko nuotrauka, 2019 m.

VIENO PIRMŲJŲ A. RAMANAUSKO- VANAGO BUNKERIŲ VIETA

Čia buvo atsarginė Vanago vadavietė, įrengta 1945 m. rudenį. *Birute* pavadinta A. Ramanausko-Vanago žmonos Birutės garbei. Būtent iš šio bunkerio *Vanagas* 1945 m. spalį išsiruošė į Nedzingę, kur Nedzingės bažnytelėje slapta, laiminamas kunigo Z. Neciunsko, spalio 7-osios naktį vedė išrinktąją Birutę Mažeikaite.

Bunkeryje „Birutė“ Adolfas Ramanauskas-Vanagas gyveno iki 1945 m. lapkričio 29 d., kai su pastote pervežė daiktus ir persikėlė į žieminį bunkerį Kasčiūnuose. Tačiau žinoma, kad „Birutės“ bunkeriu Vanagas naudojosi ir 1946 m. pabaigoje.

Bunkeris buvo vietos gyventojų V. Glavicko žinioje. Su Vanagu jame gyveno partizanai *Gegutis* ir *Strazdas*. Pasak Vanago, šis bunkeris patiko ne tik jam pačiam, bet ir *Kazimieraičiui*.

< A. Ramanauskas-Vanagas su žmona Birute apie 1956 m.

Nuotrauka iš Auksutės Ramanauskaitės Skokauskienės archyvo

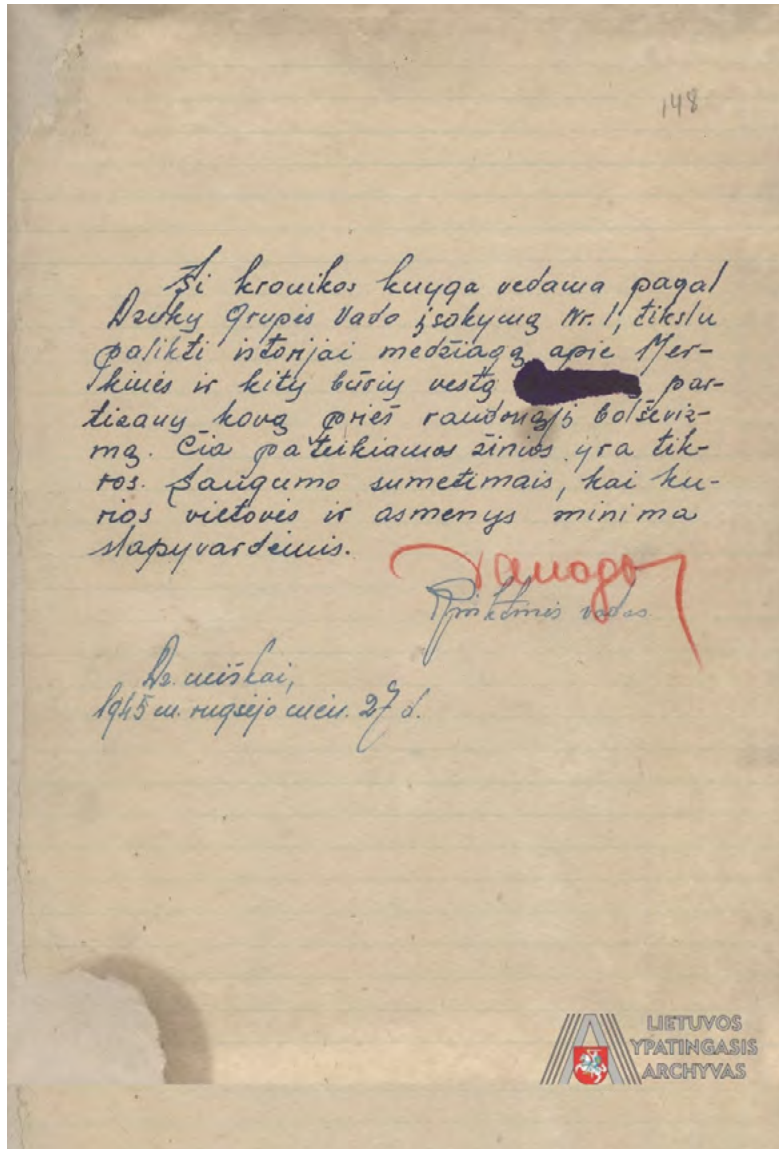
¹A. Ramanauskas-Vanagas. *Daugel krito sūnų... Vilnius, 1991, p. 113-114*

[...] Nusprendžiau, kad turėti vieną bunkerį yra per maža. Pradėjome galvoti apie atsarginį. Mūsų numatytas gyventojas sutiko, kad jo žinioje būtų iškastas bunkeris. Šį ūkininką parinko Siaubas.

Išrinktoje vietoje nedelsdami ėmėms darbo. Šeimininkas net išsigando, kai pamatė išraustą didžiulę duobę ir smėlio kalną. Kai baigėme maskuoti bunkerį, vėl pasikvietėme šeimininką. Dabar jis buvo patenkintas mūsų darbu, nes vieta, kurioje įsirengėme bunkerį, atrodė visiškai taip kaip anksčiau. Ši slaptavietė buvo dar didesnė ir dar patogiau įrengta. Ant angos dangčio pritaisėme ėglį, kurį vis pakeisdavome nauju ir prižiūrėdavome, kad jis nenudžiūtų. Vėliau ėglį nuėmėme, nes neplanavome čia būti žiemą. Šiam bunkeriu išrinkome slapyvardį „Birutė“.¹

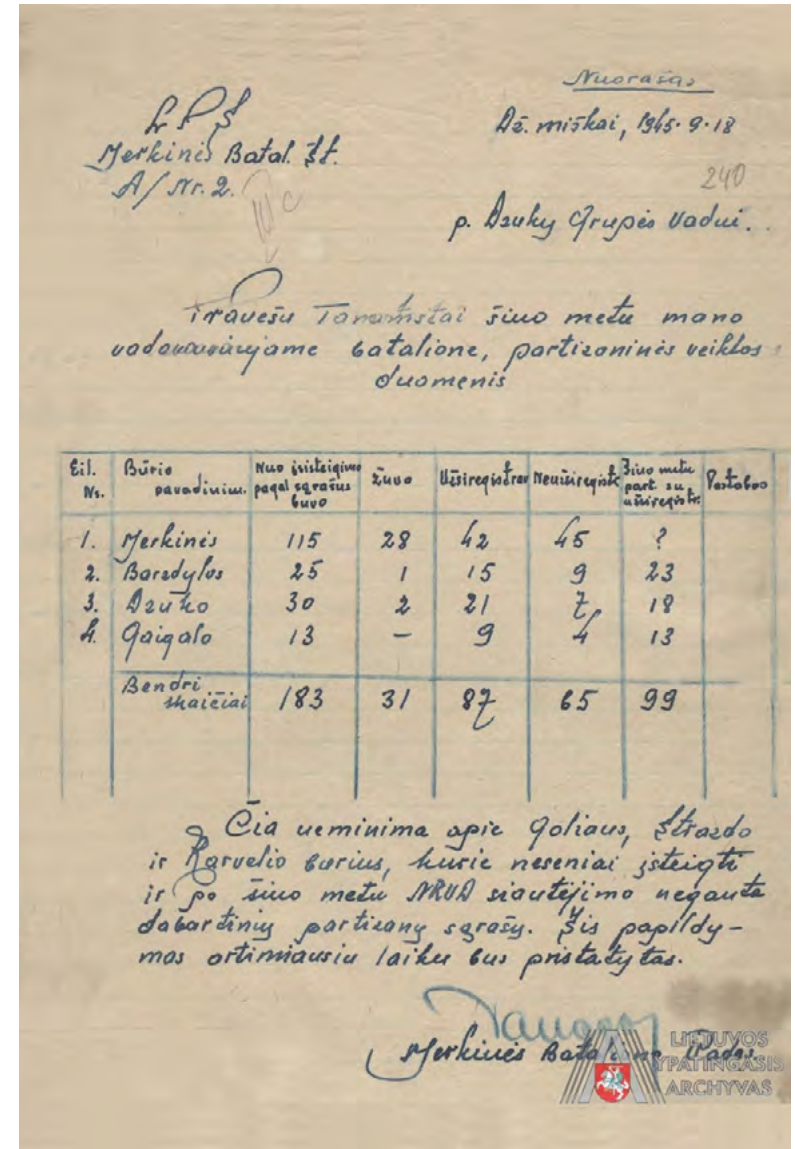
Merkiio rinktinės kronikos apie Merkinės ir kitų partizanų būrių kovą prieš raudonąjį bolševizmą, rašytos Adolfo Ramanausko-Vanago, ištrauka. 1945 m. rugsėjo 27 d.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 10, l. 148.

Merkinės bataliono vado A. Ramanausko-Vanago pranešimas Dzukų grupės vadui Juozui Vitkui-Kazimieraičiui apie bataliono sudėtį. 1945 m. rugsėjo 19 d.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 10, l. 240.

M. Černiausko nuotrauka, 2019 m.

KAROLINOS IR JULIAUS JAKAVONIŲ–PARTIZANO TIGRO TĖVŲ–SODYBA KASČIŪNŲ KAIME,

KUR 1945 M. RUDENĮ BUVO ĮKURTA A. RAMANAUSKO–VANAGO ŽIEMINĖ VADAVIETĖ

Šioje sodyboje buvusiu bunkeriu Adolfas Ramanauskas-Vanagas naudojosi nuo 1945 m. gruodžio 1 d. iki 1946 m. gegužės mėnesio. Vadavietėje nuo 1946 metų sausio ketvirtos iki kovo pabaigos Vanago kvietimu buvo apsisostojęs ir partizanų vadas Juozas Vitkus-Kazimieraitis.

Čia buvo suplanuotas Merkinės puolimas, parengtos partizanų apdovanojimo taisyklės, spausdinamas „Laisvės varpas“, įvairūs atsisaukimai į gyventojus. 1997 m. A. Ramanausko-Vanago dukters Auksutės Ramanauskaitės-Skokauskienės, Lietuvos politinių kalinių ir temtinių sąjungos Varėnos skyriaus pirmininko Vytauto Kaziulionio ir sodybos šeiminių iniciatyva bunkerį pabandyta atkurti. 2022 m. bunkeris atnaujintas Angelės Jakavonytės iniciatyva. 2024 m. sodyboje įrengtas Juozo Jakavonio-Tigro atminimui skirtas muziejus.

[...] Artinosi žiema. Būtinai reikėjo įrengti dar vieną slėptuvę, pritaikytą žiemos sąlygoms. Dabar jau ir pats buvau pažįstamas su vietos gyventojais. Tigro tėvai leido man išsikasti žieminį bunkerį prie savo trobesių. Pats Tigras, kaip ir būrio vadas Gaigalas, tuomet dar gyveno legaliai ir buvo vadinami sėsliaisiais partizanais. Šį bunkerį kasėme nežinant nei Gaigalui, nei Siaubui. Nusprendėme, kad jį turi žinoti tik tie, kurie jame gyvens. Jis buvo ant Merkio upės kranto. Įlindimo anga, padaryta iš pašiūrės, buvo maždaug aštuonių metrų ilgio. Darbo įdėjome nemažai, bet įsitaisėme patogiai ir saugiai.

Ruošdami šią vadavietę, patyrėme ir netikėtumų. Vieną kitą iš jų noriu papasakoti. Bunkeris buvo jau iškastas, liko tik užmaskuoti jo viršų. Tuo tikslu vieni kastuvais iš toliau nešiojo velėnas, kiti klojo jomis bunkerio paviršių. Kai Strazdas ir Gegutis buvo prie pat bunkerio su velėnomis ant kastuvų, iš miškelio pro kluoną išlindo Uosis, Paukštis ir Gaigalas, einantys nuo Nedingės savais reikalais. Visi jie buvo Nedingės būrio partizanai. Situacija buvo nejauki, ir vieni, ir kiti jautėmės lyg pagauti. Tiesa, Gegutis su Srazdu greit numetė kastuvus, bet buvome beveik įsitikinę, kad atvykėliai suprato, jog šioje vietoje daromas bunkeris.

Trumpai pasikalbėjome su atvykėliais šeiminių troboje apie einamuosius reikalus. Jie sakėsi skubą. Aš nusprendžiau su jais atskirai pasišnekėti. Pabrėžtinai prašiau, kad jie niekam, net kitiems partizanams neprasitartų apie tas vietas, kuriose mes dažniau pasirodome. Vyrai pažadėjo niekam nepasakoti. Esu tikras, kad jie niekam nė neužsiminė, kad užtiko mus bunkerį bedarančius. Po šio nemalonaus atsitikimo dirbdami nuolat žvalgėmės į pamiškę.

Staiga, kur buvęs, kur nebuvęs, iš pamerkio į krantą užlipo netolimo kaimyno mokyklinio amžiaus vaikas. Gal jis ir nesuprato, ko čia mes krapštomės, tačiau Studentas su Strazdu nusivedė jį miškan ir prisaikdino niekam neprasitarti, kad čia mus matė. Liepė nepasakyti net savo namiškiams. Gerai, kad ir toji šeima buvo visiškai patikima.

Galiausiai maskavimo darbai buvo baigti. Kažkuris dar pasiūlė, kad reikia vienam įlįsti bunkerin ir iššauti, o kitiems paklausti, ar viršuje labai girdėsis. Sustojome tvarto pastogėje ir ėmėme laukti šūvio. Šūvis buvo visai negarsus. Atrodė, lyg kas tvarte barkstelėjo. Taigi buvome garantuoti, kad nei radijo, nei kalbos garsai viršuje nebus girdimi.

Dar stovėdami po stogu pamatėme pro miško medžius šmėkstelint rusą su kuprine ant pečių. Pamanėme, jog rusai nuo miško ir kluono pusės supa trobesius.

Greit nusileidome pamerkin ir nubėgome į pušynėlį, esantį per du šimtus metrų nuo trobesių. Iš pakraščio stebėjome, ką jie darys. Mūsų planas buvo toks: jei rusai ims artintis, kelsimės per Merkį į kitoje jo pusėje esančius miškus. Žvalgėmės, bet jokio ruso nebuvo matyti. Pagaliau į pušynėlį atėjo vienas iš mūsų šeimininkų ir pranešė, kad pro jų namus praėjo lietuvis, paleistas atostogų iš rusų kariuomenės.

Sugrįžome atgal. Buvome labai pavargę nuo darbo, prisinervinę dėl nesėkmių. Kai kam net ėmė atrodyti, kad šiame bunkeryje išvis nesiseks gyventi. Nuėjome miškan ir gerai išsimiegojome. Kitą dieną bunkeryje pradėjome vidaus darbus.

<...> Šeimininkai, pas kuriuos įsirengėme tuos tris bunkerius, buvo nepaprastai sąžiningi žmonės. Jie buvo pasiryžę ne žodžiais, o darbais aukotis, kad tik mums sektųsi kovoti dėl Lietuvos laisvės. Kiekviena tokia šeima – tai nesugriaunama laisvės tvirtovė mūsų Tėvynėje. Ir didžiudamasis galiu pasakyti, kad tokių šeimų šiluose ir visoje Lietuvoje labai daug. Tokių lietuvių darbo ir pasiaukojimo Tėvynei pavyzdžiai suteikdavo mums jėgų ištvirti sunkiausias valandas, nes įkvėpdavo tikėjimą lietuvių tautos nemarumu ir sutvirtindavo viltį, kad Lietuva tikrai sulauks šviesios ateities.

Anksčiau aš manydavau, kad sunkiausiomis Tėvynei valandomis visos tautos ramstis bus inteligentija. Dabar įsitikinau, jog klydau. Tai įrodė nepaprastai sunki mūsų tautai antra bolševikinė okupacija. Šiandien sunkiausią okupacinę našta velka kaimas, bet kartu jis rodo ir didžiausią priešinimąsi okupantui.¹

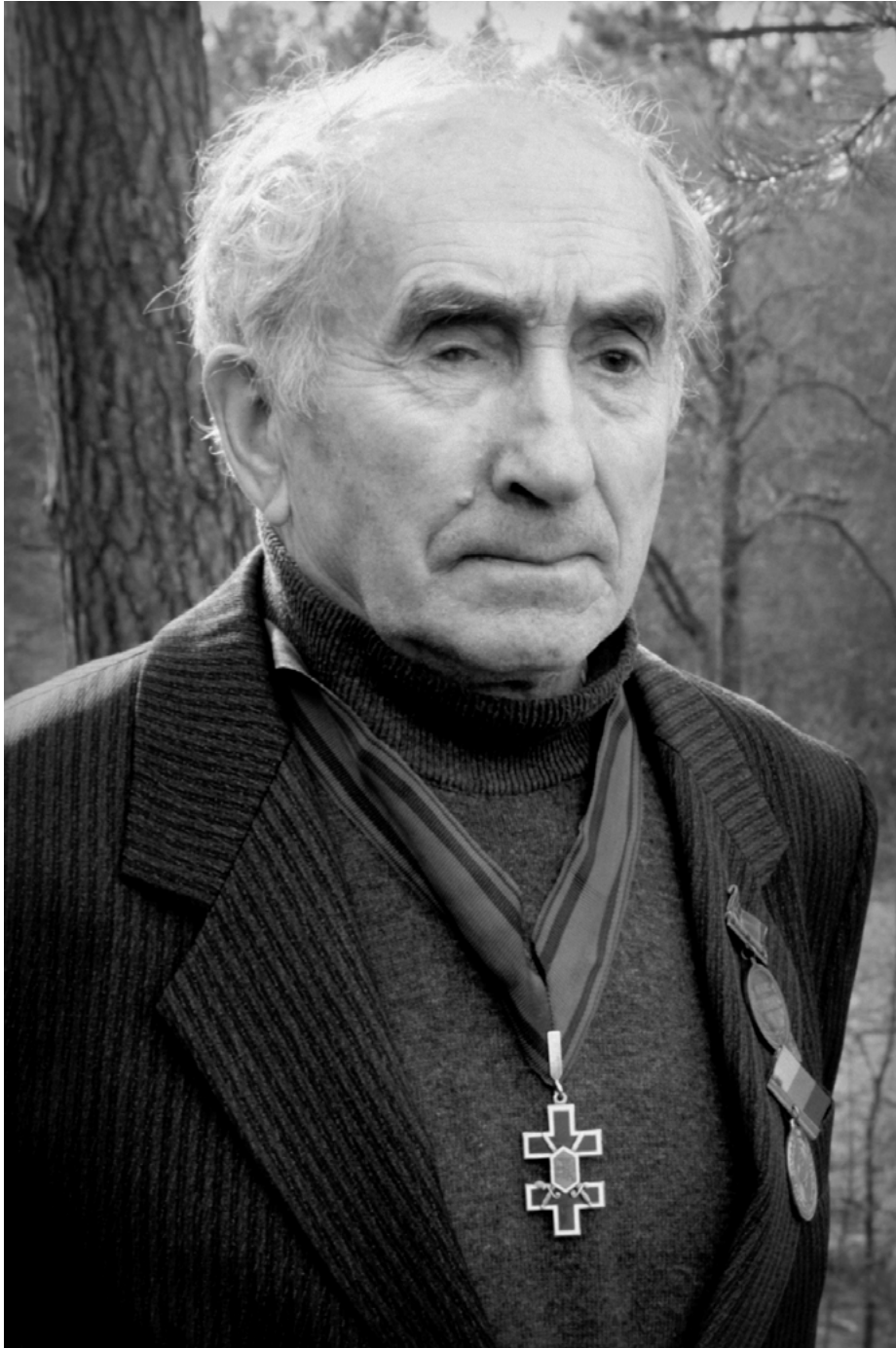

< Atminimo ženklas ir bunkeris iki 2022 m.

Brolių Černiauskų nuotrauka

Jakavonių sodyba iš paukščio skrydžio.
M. Černiausko nuotrauka, 2020 m.

◀ *A. Ramanausko-Vanago bendražygis Juozas Jakavonis-Tigras.*

Brolių Černiauskų nuotrauka, 2010 m.

✓ *Juozo Jakavonio-Tigro iškilmingos laidotuvės Kasčiūnų kapinėse. 2021 m. lapkričio 26 d. R. Guigos nuotrauka*

Juozas Jakavonis gimė 1925 m. daugiavaikėje šeimoje Kasčiūnų kaime, prie pat Lietuvos ir Lenkijos demarkacinės linijos. Į partizanų gretas įstojo devyniolikos metų. Davęs priesaiką, aktyviai dalyvavo pasipriešinimo kovose, buvo partizanų vadų A. Ramanausko-Vanago ir J. Vitkaus-Kazimieraičio ryšininkas. Dvejus metus trukusi aktyvi J. Jakavonio-Tigro partizaninė kova baigėsi 1946 metų gruodžio 8 dieną, kai savo gimtajame kaime, kaimyno namuose, enkavėdistų suimtas su partizanų spauda. J. Jakavonis savo atsiminimuose rašė: „Kaip vilkai nutvėrė auką, jie nutvėrė mane į trobą, pradėjo mušti ir kankinti. [...] Nutvėrė grėblio kotą tol daužė, kol jis sulūžinėjo.“

Kankinimai ir kruvini tardymai tęsėsi Merkinės strybynėje, Varėnoje, o galiausiai ir Vilniaus KGB rūsiuose. Ištvėręs nežmoniškus kankinimus, tačiau, nieko neišdavęs, bolševikinio karo tribunolo buvo nuteistas Sibiro tremčiai. Nuo 1947 iki 1959 metų jaunystę praleido Tolimųjų Rytų ir Sibiro lageriuose, šachtose.

Gyvas jis išliko tik dėl įgimto optimizmo ir meilės žmonėms, kurie jam atsakydavo tuo pačiu. 1959 m. grįžus į Lietuvą, į gimtąjį kaimą, susidūrė su vietinės valdžios atšiaurumu: neleido registruotis, negavo darbo, teko dirbti Baltarusijoje. Visus gyvenimo smūgius priimdavo giedra dvasia, su šypsena ir pasiklovimu Aukščiausiojo pagalba.

Jakavonių sodyboje saugomos padėkos, diplomai, straipsniai, reikšmingus susitikimus liudijančios nuotraukos. J. Jakavonio biografija įamžinta jo autobiografinėje knygoje „Šalia mirties“.

Juozas Jakavonis-Tigras mirė 2021 m. lapkričio 23 d. Iškilmingai palaidotas Kasčiūnų kaimo kapinėtėse.

Labai daug mums padėdavo šeiminių sūnus Tigras – dar gana jaunas vyrukas, bet uolus ir sąžiningas sėslusis partizanas. Mes jį labai mylėjome už kilniaširdiškumą.

IŠ A. RAMANAUSKO-VANAGO ATSIMINIMŲ

DARBAS BUNKERYJE SU PARTIZANŲ VADU J. VITKUMI-KAZIMIERAIČIU

IŠ A. RAMANAUSKO-VANAGO ATSIMINIMŲ

Dirbti ir gyventi su Kazimieraičiu buvo didelis malonumas. Jis man ir mano vyrams buvo ne tik vadas, bet ir artimos sielos žmogus.

[...] Dirbdavome ilgai. Kazimieraičio jėgos kartais visiškai išsekdavo. Tuomet darydavom pertraukėlę ir, jei sąlygos leisdavo, eidavome pasivaikščioti po mišką. Kazimieraičiui daugiausia tekdavo sėdėti bunkeryje, todėl jis būdavo labai patenkintas pasivaikščiojimu. Aš dažnai dalyvaudavau žygiuose, jų metu išsivėdindavo plaučiai, išsimankštindavo sąnariai.

Kazimieraitis visuomet būdavo optimistiškai nusiteikęs, laisvalaikiu mėgdavo dainuoti kartu su kitais. Kiekvieną dieną bunkeryje skambėdavo partizaniška daina.

Kartais ištisas dienas bunkeryje būdavome tik su Kazimieraičiu. Poilsio valandėlėmis labai nuoširdžiai ir atvirai pasikalbėdavome. Tų darbo ir poilsio valandų, praleistų su juo, niekuomet nepamiršiu. Daug ko pasimokiau iš Kazimieraičio, jis man tapo kelrodžiu vėlesnėje partizaninėje veikloje.

Vieną kartą, kai kalbėjomės pagrindžio reikalais, Kazimieraitis pasakė, kad jis sutiktų pasiduoti priešui ir kentėti kančias, jeigu tai būtų išgirsta užsienio ir pakeltų pagrindžio autoritetą, padėtų Lietuvos laisvinimo eigai. Kazimieraitis nemėgdavo tuščiai švaistytis žodžiais ar klausytis tauškalų. Tokį Kazimieraičio pareiškimą vertinu kaip begalinį pasiaukojimą Tėvynei.

¹A. Ramanauskas-Vanagas.
*Daugel krito sūnų... Vilnius,
1991, p. 160-163*

Vienu metu tarp mūsų išsivystė gyva diskusija dėl partizanų pasidavimo į priešo rankas. Aš laikiausi nuomonės, kad kiekvienas partizanas turi būti iš anksto apsisprendęs gyvas nepasiduoti priešui - esant beviltiškai padėčiai, privalo pats nutraukti savo gyvybės siūlą.

Kazimieraitis pareiškė, kad jis nesižudytų, o, pakliuvęs priešui dėl susiklosčiusių ypatingų aplinkybių, kentėtų iki galo. Tokį jo apsisprendimą lėmė gilus religinis įsitikinimas, kad žmogus nėra ir negali būti savo gyvybės šeimininkas.

Aš žinojau, jog partizanas ne visuomet gali būti garantuotas, kad iškentės tas nežmoniškas kančias, kurias sugalvoja priešas. Todėl šiuo atveju taikytina išimtis - partizanas gali ir net privalo pats atimti sau gyvybę, ir tai nebus nuodėmė.¹

< Būsimasis Pietų Lietuvos (Nemuno) partizanų srities vadas Juozas Vitkus-Kazimieraitis. Iki 1941 m.

Nuotrauka iš Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus fondų

KAIP BUVO SUPLANUOTAS MERKINĖS MIESTELIO PUOLIMAS

IŠ A. RAMANAUSKO-VANAGO ATSIMINIMŲ

Jau buvau pasiruošęs vykti pas A apygardos vadą pulkininką Kazimieraitį į bunkerį, kuriame jį ir jo štabo pareigūnus laikinai apgyvendinau. Kaip tik tuo metu prie manęs priėjo mūsų šeimnininko sūnus su maldaknyge rankoje. Jis pasakė, kad maldaknygę pačiupęs nuo Merkio upės pakraščiu plaukusio ižo gabalo. Maldaknygė „Šaltinis“ buvusi atversta ir dar nespėjusi peršlapti. Beje, atverstajame puslapyje buvusi štai tokia malda: „Nugręžkite savo akis į dangų ir melskitės už mane, nes mano siela apleido mano kūną...“

Pamanėme, kad kas nors, matyt, apsvirtė su valtimi, kai kėlėsi per Merkį. Kadangi buvo šiokiadienis, tai nusistebėjome, kad nelaimingasis turėjo maldaknygę.

Vos spėjau pasidalyti išpūdžiais su Kazimieraičiu, kai prie bunkerio durelių išgirdome žingsnius. Netikėtai atvyko mano adjutantas Gegutis. Jis pranešė liūdną naujieną: Povočių kaime, poilsio metu netikėtai prieš užklupti, žuvo Marcinkonių bataliono vadas Šernas (leitenantas Kondrotas) su dviem kovos draugais.¹ Jie laikėsi iki paskutinio šovinio, o paskui metėsi į sraunųjį Merkį. Spaudą ir visa kita, ką su savimi turėjo, taip pat sumetė Merkin. Tik dabar mums paaiškėjo, kam ta Merkiu plaukusi maldaknygė priklausė...

Bunkeryje išviešpatavo tylą... Visi drauge sukalbėjome maldą už kritusius.

Nutarėme priešui atkeršyti. Pasiūliau pulti Merkinę. Išdėsciau savo samprotavimus. Kazimieraitis su tuo sutiko ir davė naudingų patarimų.

Supratau, kad įvykdyti šį sumanymą nebus lengva. Reikėjo skubiai surinkti vyrus, kurie jau buvo pasiskirstę gyventi žiemai. Turėjau susitikti ir su Šarūno rinktinės Kar. Juozapavičiaus grupės vadu Siaubu, nes norėjom jį pakviesti į talką.

¹Šerno žūtis. Iš Antano Švedo atsiminimų. 1945 metų gruodžio 4 d. Šernas, Jurginas ir dar du partizanai užėjo į vieną Mardasavo sodybą (turima omeny partizanai Lioginas Švalkus-Šernas, Adolfas Bilinskas-Jurginas, Tomas Kondrotas-Briedis, Martynas Navickas-Kardas. Red. past.).

Tuo metu netoli šios sodybos pasirodė didelis NKVD-istų būrys, kuris šukavo aplinkinius miškus ir kaimus. Nenorėdami šeimnininkui užtraukti bėdos, partizanai išsoko pro langą ir bandė nematomi trauktis link Merkio upės. NKVD-istai juos pastebėjo ir šaudydami pradėjo spausti ir stumti vis arčiau prie vandens. Šią tragišką kovą nuo pradžios iki pabaigos matė Jurgino ir dar dviejų partizanų namiškiai, gyvenantys kitame Merkio krante, ir visi Mardasavo gyventojai. Galima tik įsivaizduoti visą situacijos tragizmą!

Pirmiausia buvo sužeistas Šernas, sprogstamoji kulka nukirto jam ranką. Jis prašė, kad draugai jį nušautų, bet nei vienas nesiryžo. Jie nusivedė Šerną prie pat upės ir sugulė ant kranto. Upės kraštai jau buvo užšalę, todėl plaukti būtų neįmanoma. Liko tik dvi galimybės: pasiduoti arba priešintis iki paskutinio šovinio ir mirti. Gulėdami jie atsišaudė, taip neleisdami NKVD-istams prieiti arčiau, kol baigėsi šoviniai. Paskutiniaus šoviniai Jurginas nušovė Šerną, kitus du partizanus ir sumetė juos į vandenį. Paskui, atsistojęs ant ledo krašto, paleido kulką sau į kaktą. Jų kūnus nunešė upės srovė. Tikėdamiesi, kad jie dar gyvi, NKVD-istai mėtė granatas į pakrantę, tačiau ten nebuvo nei gyvų, nei žuvusių partizanų. Vėliau kažkas surado Šerno maldaknygę ir užrašų knygelę, užkibusias ant upėje įšalusios medžio šakos.

Studentą ir Strazdą išsiunčiau surinkti mano žiniai priklausančius Merkio rinktinės vyrus į numatytą vietą. Vadavietėje likau aš, Gegutis ir Trečiokas iš Kasčiūnų kaimo. Bunkerio anga buvo neuždaryta, prie jos numesta iš vytelių pinta vežimo galo užtvara. Tvarkėme ir valėme prancūzišką kulkosvaidį, kurį planavome imti vykdami į kautynes. Kaip tik tuo metu kaimą užplūdo rusai. Ūkyje, kuriame mes buvome įsikūrę, aštuoni rusai jau darė krata. Tačiau mes nieko nenujautėme, garsiai šnekučiajomės, o Trečiokas nuleidinėjo kulkosvaidžio spyną tikrindamas, kaip veikia. Keturi rusai atėjo į pastatą, kuriame kaip tik ir buvo lindimo į mūsų bunkerį anga. Du užlipo iš pašiūrės pusės ant tvarto, kiti du liko prie durų.

Šeiminkas stengėsi su rusais kalbėtis kuo garsiau, kad ir mes išgirstume. Bet mes nieko negirdėjome, nes pati anga buvo beveik aštuonių metrų ilgio. Tik dėl to paties ir rusai neišgirdo mūsų bruzdesio. Tačiau ir šiandien man neaišku, kaip rusai, nulipdami nuo tvarto, nepamatė atdaros angos, taip aiškiai apšviestos iš lauko pusės.

Smulkesnės kratos jie nedarė. Tuo metu, kai tie keturi įėjo į pašiūrę, šeiminkė apalpo. Kambaryje buvę rusai įtartinais sužiuro į ją, bet, kitoms moterims paaiškinus, kad šeiminkė serganti nuomariu, numojo ranka ir nuėjo pas gretimą kaimyną. Tik tada šeiminko sūnus, apsimetęs, kad eina girdyti gyvulių, davė mums pavojaus ženklą.

Greit uždarėme angą ir laukėme, kas bus toliau. Po kiek laiko buvo duotas ženklas, kad pavojus praėjęs. Tada ir sužinojome, jog tik per plauką likome gyvi.

Vakare su Gegučiu išvykau susitikiman. Pąaiškėjo, kad Nemunas ties Uciekos dvaru sustojo kaip tik tą vakarą, kai mums būtinai reikėjo persikelti, nes susitikimas turėjo įvykti antroje upės pusėje. Ūkininko drąsinami ir jo vadovaujami, ant dviejų ilgų lentų peršliaužėme vagą. Pats Siaubas į susitikimą atvykti negalėjo. Susitikome su jo įgaliotais partizanų vyresniaisiais - Virtuozu, Vyturiu ir Savuku. Susitarėme taip: Siaubas skubiai surenka vyrus ir (1945 m.) gruodžio 14-osios naktį maždaug 2,5 km atstumu nuo Merkinės sunaikina keletą aršių komunistų. Paskui patraukia dar arčiau miestelio ir, užėmę pozicijas, laukia. Neabejojome, kad rusai, kaip ir paprastai, visomis pajėgomis puls ton pusėn. Tuomet aš su savo vyrais, vos išgirdęs, kad Siaubo vyrai kaunasi, puolau patį miestelį. Pasitarimą baigėme greitai, nes lauke pajutome atlydį. Tuo pat budu persikėlėme atgal per Nemuną. Vėliau sužinojome, kad dar prieš švintant Nemunas vėl pajudėjo.

Dabar patraukėme tiesiai į tą vietą, kur buvo numatytas susitikimas su Marcinkonių bataliono vyresniaisiais. Ten radome du kovotojus: Nemuną ir Vieversį. Jie pažadėjo, kad atvyks 10 vyrų ir drauge dalyvaus kautynėse. Turėjo atsigabenti minosvaidį ir nedidelį kiekį minosvaidžio šovinių. Kitai jų dalinio vyrų grupei daviau uždavinį apšaudyti plentą galintį vykti pastiprinimą priešui kautynių metu.

Druskininkų bataliono vadui Balučiuui (Balčiūnui iš Gudelių k.) su jam priklausančiais vyrais pavedžiau gruodžio 15-osios rytą nukirsti telefono laidus, jungiančius Merkinę su Druskininkais, ir visaip trukdyti vykstančiam priešui pastiprinimui.

Gruodžio mėn. 13 dienos vakare pradėjo rinktis vyrai. Dalis iš jų tik čia sužinojo, kam jie šaukiami. Vis dėlto dauguma partizanų apie būsimą žygį buvo informuoti jau prieš porą dienų, nes ne visi vadai išlaikė paslaptį. Vienas iš tokių - Butageidis. Jis šia žinia jau buvo pasidalijęs ne tik su vyrais, bet ir su kai kuriais civiliais. Vėliau buvo tvirtinama, kad net priešas sužinojo, jog partizanai ruošiasi pulti Merkinę, tik nesitikėjo, kad taip greit, be to, abejojo paleisto gando tikrumu, nes panašaus pobūdžio gaudų, ypač vėliau, sklandydavo gana daug. Jei jie būtų patikėję ir ruošęsi, mus visus būtų ištikęs liūdnas likimas. Už šį nusižengimą Butageidis vėliau buvo atleistas iš pareigų.

Iki gruodžio 14-osios ryto susirinko apie 70 vyrų. Tvarkėmės ir ruošėmės kautynėms. Paskyriau vyresnius, kurie turėjo vadovauti grandims, skyriams ir būriams, nes anksčiau paskirtieji organizaciniu požiūriu ne visi tiko būti vadais kautynių metu.¹

¹A. Ramanauskas-Vanagas. *Daugel krito sūnų... Vilnius, 1991, p. 114-115, 127 p.*

✓ Dainavos apygardos Kazimieraičio rinktinės partizano skiriamasis antsiuvas.

1947 m. rugsėjo 25 d. įvyko visuotinis Dainavos apygardos partizanų vadų sąskrydis. Mano, kaip išrinkto naujo Dainavos apygardos vado, pasiūlymu Merkio rinktinės pavadinimas buvo pakeistas: ji pavadinta Partizano Kazimieraičio rinktine. Visų žymesniųjų partizanų vadų posėdžiai būdavo pradedami pagerbiant kritusius kovoje partizanus, o ypač pabrėžiama Kazimieraičio asmenybė.²

²A. Ramanauskas-Vanagas. *Daugel krito sūnų... Vilnius, 1991, 238 p.*

MALDA UŽ TĖVYNĘ

Dieve, kuris leidai tautas ir įdiegei joms laisvės troškimą, gražink ir mūsų Tėvynei laisvės dienas. Tegu tie bandymai, kuriuos Tu skyrei mūsų šaliai, nebūna jos pražūčiai, bet greitesniam jos prisikėlimui ir didesnei dvasinei gerovei.

Laimink, Viešpatie, mus, kurie su ginklu stojom prieš savo pavergėjus. Duok mums jėgų pakelti didžią partizano dalią.

Padaryk, kad visi mes grįžtume į namus, nešdami naują atgimimo ugnį.

Siųsk, Viešpatie, išminties ir stiprybės dvasios tiems, kurie dirba mūsų tautai ir aukojasi jos labui.

Padėk savo tėviška meile ir globa pasilikusiems namuose mūsų broliams ir sesėms.

Stiprink dėl Tavo vardo ir tautos laisvės kenčiančius, guosk liūdinčius ir nuskriaustuosius, amžiną šviesą suteik, Viešpatie, tiems, kurie jau yra mirę kovos lauke.

Švenčiausioji Mergele Marija, Aušros Vartų gailestingumo Motina, pavesk savo dieviškajam Sūnui Jėzui Kristui mūsų Lietuvą, kuri taip nuoširdžiai Tave myli ir garbina.

Neleisk, kad Tavo sūnaus vardas būtų išrautas iš lietuvių širdies.

Šventasis Kazimierai, mūsų tautas Globėjau, vadovauk mūsų kovai dėl laisvės, kaip kitados kad stebuklingu būdu vadovavai mūsų tėvams.

Per Kristų mūsų Viešpatį, kurį tiki, išpažįsta ir myli kiekvienas taurus lietuvis. Amen.

Viršum žemės numirusio juoko,
Viršum plieno, ugnies ir patrankų,
Pro žvaigždžių ir pro mėnesio šokį
Kažkas tiesia kruviną ranką.²

² Iš leidinio *Ženkime su malda. LLKS partizano maldos ir apmąstymai, 1950 m.*

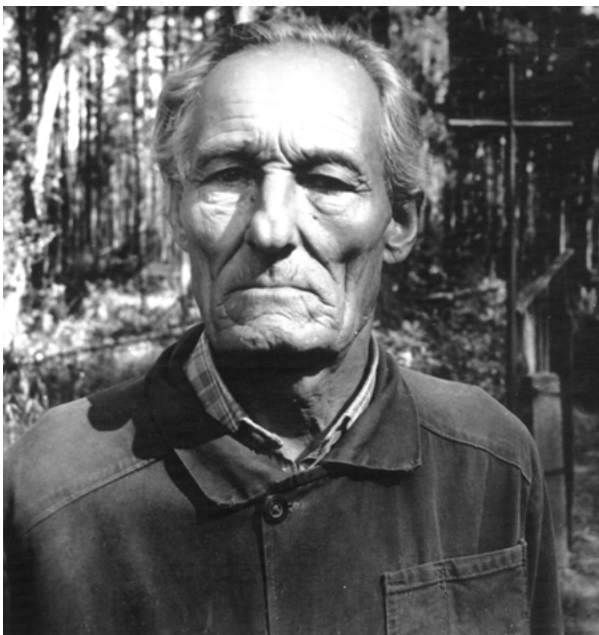
1946-uosius metus sutikome žygiuodami. Širdyje nejutau jokios Naujųjų metų nuotaikos. Nei mes ką sveikinom, nei mus... Tik žiūrėjom, kad nepargriūtume ant apledėjusio kelio, ypač tada, kai ateidavo eilė nešti paklodėje įrištą radijo aparatą.

A. RAMANAUSKAS–VANAGAS

12

PRIESAIKOS KALNAS

Jonas Jakavonis-Dobilas pasakojo, kad šio kalno šlaite, prie vienintelės čia tuo metu augusios dvikamienės pušies Adolfo Ramanausko-Vanago akivaizdoje davė partizano priesaiką. Priesaikos tekstą *Vanagas* sakė atmintinai, o prisiekiantys turėdavo ją kartoti garsiai. Šis kalnas buvo beveik plikas, tik su šia dvikamienne pušimi, o prieš akis už nušienautos pievos tekėjo Merkys.

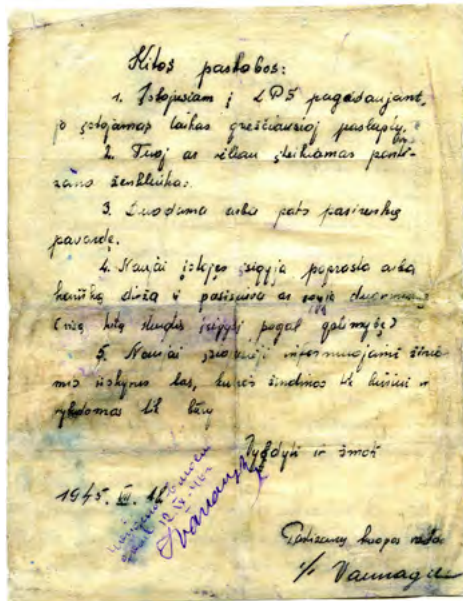
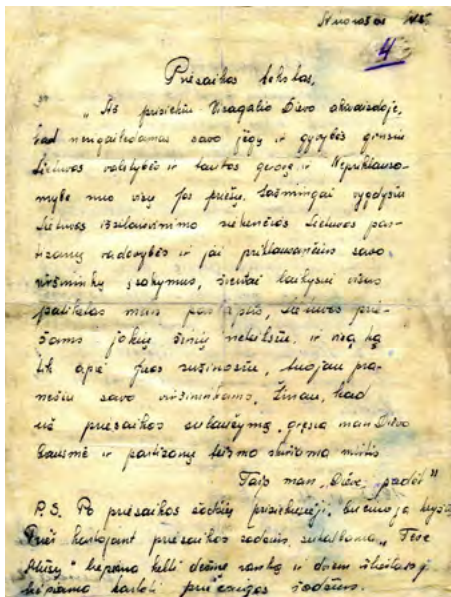
< *Jonas Jakavonis-Dobilas, 1995 m. Brolių Černiauskų nuotrauka*

> *Dvikamienė pušis, prie kurios Vanagas priėmė priesaiką.*

Brolių Černiauskų nuotrauka, 1995 m.

12

^Partizanų priesaikos tekstas su pastabomis įstojusiesiems į Lietuvos partizanų sąjungą (LPS). Dokumentą pasirašė partizanų vadas A. Ramanauskas-Vanagas. 1945 m. liepos 18 d.

Dokumentas iš Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus fondų

> Cinkuotos skardos tūta, kurioje partizanų ryšininkas Jonas Kuzmickas (Ramunėlio brolis) išsaugojo dalį Vanago archyvo.

Iš Merkinės krašto muziejaus fondų

PRIESAIKOS TEKSTAS

Aš prisiekiu Visagalio Dievo akivaizdoje, kad nesigailėdamas savo jėgų ir gyvybės ginsiu Lietuvos valstybės ir tautos gerovę ir Nepriklausomybę nuo visų jos priešų. Sąžiningai vykdysiu Lietuvos išsilaisvinimo siekiančios Lietuvos partizanų vadovybės ir jai priklausančius savo viršininkų įsakymus, šventai laikysiu visas patikėtas man paslaptis, Lietuvos priešams jokių žinių neteiksiu ir visa, ką tik apie juos sužinosiu, tuojau pranešiu savo viršininkams. Žinau, kad už priesaikos sulaužymą gresia man Dievo bausmė ir partizanų teismo skiriama mirtis. Taip man, Dieve, padėk."

P. S. Po priesaikos žodžių prisiekusieji bučiuoja kryžių. Prieš kartojant priesaikos žodžius sukalbama „Tėve Mūsų“, liepiama kelti dešinę ranką ir dviem ištiestais pirštais kartoti priesaikos žodžius.

KITOS PASTABOS:

1. Įstojusiam į LPS pageidaujant, jo įstojamas laikas griežčiausioj paslapyty.
2. Tuoj ar vėliau įteikiamas partizano ženkliukas.
3. Duodama arba pats pasirenka pavardę.
4. Naujai įstojęs įsigyja paprastą arba karišką diržą ir pasisiuva ar įgyja duonmaišį (visą kitą stengtis įsigyti pagal galimybę).
5. Naujai įstojusieji informuojami žiniomis, išskyrus tas, kurios žinotinos tik būriui ir vykdomos tik būry.

VYKDYTI IR ŽINOTI
1945.VII.18

PARTIZANŲ KUOPOS VADAS VANAGAS

KASČIŪNŲ KAIMO KAPINAITĖS

L. Adomo Valentukevičiaus-Linksmučio (1928–1947) ir Vlado Baranausko-Taugirdo (1925–1947) kapas. Brolių Černiauskų nuotrauka, 2019 m

Kasčiūnų kaimo kapinėse palaidoti Lietuvos partizaninių kovų dalyviai: Petras Treigys-Trečiokas (1914–1969), Pranas Pačkauskas-Galiūnas (1922–1975), Adomas Valentukevičius-Linksmutis (1928–1947), Vladas Baranauskas-Taugirdas (1925–1947) bei Juozas Jakavonis-Tigras (1925-2021) ir jo tėveliai, partizanų globėjai.

Vanago bendražygis *Taugirdas* jau buvo minėtas ankstesniuose maršruto sustojimuose. Savo atsiminimuose *Taugirdui Vanagas* paskiria visą skyrių.

Dabar vėl buvo kiek ramiau ir aš su Jūrininku popietę išvykau numatytan susitikiman. Pritemus atsidūrėme ant Kasčiūnų kaimo kapų ir ėmėme laukti atvykstančio Bevardžio, kuris mus turėjo lydėti toliau.

Tą naktį aiškiai švietė mėnuo, o ant pievų tysojo gaili rasa. Nebuvo jokio vėjelio, bet nakties tylą be pertraukos trikdė griežlė. Atsigulėme aukštiekninki tarp dviejų kapų ir pro žiūronus išžiūrėjome į mėnulį. Dabar jis atrodė daug didesnis ir tuo pačiu įdomesnis. Apsisiautę buvome palapinėmis, bet nakties vėsuma vertė kartas nuo karto atsikelti ir pasivaikščiojimu sušilti. Vienas, tai antras apeidavome visus kapus. Vieno tokio pasivaikščiojimo metu aš sustojau prie pasvirusio ir bebaigiančio pūti kryžiaus. Buvo jau bemaž nelikę jokio ženklo kapo to žmogaus, kuriam kadais tas kryžius buvo pastatytas. Susimąsčiau - juk ir šis man nežinomas asmuo gyveno, sielojosi, mylėjo savo Tėvynę... O kas dabar iš jo belikę... O ar besustos kada kas prie mano kapo?! Ir ar iš viso kapas bus man supiltas.

IŠ A. RAMANAUSKO-VANAGO DIENORAŠČIO

lyra f. k-1 ap. 58 b. 44618

APIE PARTIZANĄ TAUGIRDĄ

IŠ A. RAMANAUSKO-VANAGO ATSIMINIMŲ

Noriu čia bent trumpai papasakoti apie vieną jauną partizaną iš paprastų kaimo bernelių, kurį man teko daugiau pažinti. Jo partizanavimo kelias yra labai panašus į daugelio kitų partizanų kovos kelią, tik galbūt kupinesnis pavojų bei išgyvenimų, kurie baigėsi, žinoma, kaip ir paprastai - mirtimi.

Skaitytojas gal lengvai mintimi perbėgs šiuo nepaprastu partizanų gyvenimo keliu ir po minutės vėl viską pamirš, tačiau tegul bent trumpai pagalvoja, kad šis pasakojimas nėra nei prasimanymas, nei fantazija, kuria taip didžiuojasi tikras rašytojas. Aš rašau tai, kas iš tiesų buvo, be to, net nemoku ir neapkenčiu apgaudinėti. Rašyt knygas nesu pasiruošęs, todėl rašau ne savo malonumui, bet tam, kad ateityje lietuvis galėtų susidaryti bent apytikrį vaizdą, kaip pilkasermėgis jo brolis mylėjo savo Tėvynę, jos laisvę, sunkiai kovojo ir garbingai mirė. Ir tegu jis žino, kad tai ne pasaka, bet tikrovė. Ir tegu lietuvis ateityje iš tokių karžygių kovos ir mirties pavyzdžio semiasi stiprybės ne vien tada, kai turės laimės džiaugtis nepriklausomu gyvenimu, bet ir vergijos metais, nenustodamas vilties, ryždamasis, jei tik reikės, paaukoti net savo gyvybę Tėvynės labui.

Taugirdas gyveno Kasčiūnų kaime, labai vargingoje šeimoje. Ne vieną kartą jam teko kęsti patyčias ir kaip vargdieniui, ir kaip „mergos“ vaikui, nors juk tai ne jo kaltė. Gal kaip tik dėl viso to jis augo užsigrūdinęs ir viskam atsparus - šalčiui ir karščiui.

Kai aš pirmą kartą patekau į šilus, jungdamas krūvon atskirus partizanų būrius, viename iš tokių jau buvo ir Taugirdas. Tas būrys buvo ginkluotas, tačiau taip slaptai,

kad dienos metu kiekvienas jo narys gyveno namuose, o susirinkdavo ir veikdavo tik tada, kai prirėkdavo. Mano atvykimo proga visas jų penkiolikos vyrų būrys buvo prisaiškintas.

Kai aš pagaliau savo vadavietę perkėliau į šilų rajoną, Taugirdą dažniau matydavau, tačiau savo slėptuvės jam nenurodžiau. Jis dažnai ateidavo pas tą gyventoją, kurio žinioje buvo mano slėptuvė, tačiau tada mes nuo jo pasisilėpdavome.

Taugirdo artimas draugas Tigras jau buvo tapęs neabejotinai mano patikėtiniu. Iš jo aš dar daugiau sužinojau apie Taugirdą: ir tai, kad jis neretai ištisomis dienomis išbūna nevalgęs, ir tai, kad nuo rusų slepiasi paprasčiausioje paties įsirengtoje slėptuvėje. Žiemą toje slėptuvėje būdavo taip šalta, kad Taugirdas vos nesustingdavo. Tos apylinkės gyventojai buvo taurūs lietuviai ir rusams nieko nepranešdavo, tačiau priešas ir taip gana dažnai ir netikėtai pasirodydavo iš miško. Todėl Taugirdas savo namuose vis rečiau galėdavo būti.

Galiausiai aš įsitikinau, kad Taugirdas yra visiškai patikimas ir visais atžvilgiais puikus vyrukas. Nors Taugirdo gyvenimo sąlygos buvo labai žiaurios, tačiau jis niekuomet nesiskųsdavo ir buvo linkęs geriau badauti ar pasitenkinti nors vieną kartą per dieną užvalgydamas to maisto, kurį gaudavo iš skurstančios šeimos. Man ypač patiko tai, kad Taugirdas niekuomet nenustodavo vilties ir visuomet būdavo linksmas, nors neretai jį kankino iš karto bent puskapis didžiulių vočių, atsiradusių dėl persišaldymo. Aš pagalvodavau, kad toks partizanas, net koku nors nepaprastu būdu pakliuvęs rusams į rankas, patikėtų paslapčių neišduos.

Dėl anksčiau minėtų priežasčių Taugirdas, kaip ir Tigras, vėliau tapo mano pagalbininku įvairiems reikalams atlikti. Jam buvo patikėta mano slėptuvės vietos paslaptis. Per ilgesnį laiką Taugirdą dar geriau pažinau ir jau niekuomet nesigailėjau dėl tokio pasirinkimo.

Tiesa, Taugirdas mano slėptuvėje negyveno, tačiau dažnai pas mus atsilankydavo tarnybiniais reikalais. Per jį ėjo ryšys su Marcinkonių batalionu ir Šarūno rinktine. Jis tarpininkaudavo organizuojant susitikimus su tos pusės vadais. Taugirdas gerai pažino šilus ir ne kartą mane lydėjo į keliones. Pavestas užduotis visuomet labai uoliai ir sąžiningai atlikdavo. Pats nemėgdavo daug kalbėti, bet geriau paklausydavo kitų. Retkarčiais, žinoma, ir jis papasakodavo ką nors iš savo išgyvenimų, atskleidavo savo silpnybes.

Kartą jis mums papasakojo, kaip susipešė berods Puvočių kaime, už Merkio upės. Neprisimenu, kas pradėjo ir kas buvo kaltas, tačiau Taugirdą ten taip pridaužė, kad jis vos ne vos paršliaužė namo. Praėjo gerokai laiko, kol pasveiko. Savo dalyvavimą tose peštynėse jis dabar smerkė kaip kvailystę, kurią tik jaunystėje tegalima padaryti. Aš jį paklausiau, ar dabar, kada pradėjo partizanauti, norėtų jiems keršyti. Į tai jis atsakė, kad anksčiau norėjęs kada nors atsilyginti, bet dabar jau kitaip manęs. Sakėsi kartą tyčia užėjęs kartu su draugais į namus pas tuos, kurie jį buvo tuomet prilupę. Anie labai išsigando, nes manė, kad Taugirdas atėjo atsikeršyti, atsivesdamas dar ir savo draugus. Jie labai nustebė, kai Taugirdas pirmasis jiems ištiesė ranką ir pareiškė, kad praeitį reikia užmiršti, nes jis dabar partizanas ir jam turi rūpėti kiti reikalai, o atsikeršydamas jis tik pažemintų partizanų vardą žmonių akyse. Kad taip buvo, aš gal būčiau nepatikėjęs, bet tą patį paliudijo Tigras, anuomet kartu su juo ten lankęsis.

Vieną naktį man su Taugirdu reikėjo pereiti miško ruožą, kurią pats padėjo sodinti. Dabar tas ruožas buvo taip išaugęs, kad pušelėse jau buvo galima slėptis ir net pasirinkti tinkamą vietą slėptuvei įrengti, jeigu tik netoli būtų buvę vandens. Tuomet mudu kalbėjome, kad gal kada nors, kai atgausime laisvę, vėl galėsime šia vieta eiti ir prisiminti partizanavimo metus ir šią naktį, kada stovime tarp Taugirdo sodintų pušelių, kurios tuomet jau bus išaugusios nemažais medžiais.

Ir iš tikrųjų nuo tos nakties praėjo apie dešimt metų, kai aš vienas, dar vis partizanaudamas, keliavau per tą patį miško ruoželį. Vėl sugrįžo atmintin anoji naktis ir Taugirdas... Pušelės buvo virtusios jau nemažais medeliais, o Taugirdas...

Nei aš, nei jo motina nežinome vietos, kur jo išniekintą kūną rusai nutrenkė...¹ Laisvės vis dar nėra, net nesimato jos auštančio ryto. Ji, žinoma, ateis, ir pušelės dar gal nebus iškirstos, bet kur būsiu aš...

[...] Taugirdas dalyvavo keliuose kovos veiksmuose ir pasirodė kaip sumanus ir drąsus partizanas. Jis su dviem partizanais, vadovaujami Siaubo (jo pavardė Volungevičius), pastojė kelią iš Kasčiūnų kaimo į Merkinę grįžtantiems ginkluotiems okupanto pareigūnams, tą dieną apiplėšusiems kelis gyventojus. Juos užpuolė Puvočių-Bingelių vieškelyje. Visi priešai buvo nukauti, o partizanai aukų nepatyrė.²

¹ Vanagas nežinojo, kad Taugirdas po žūties buvo slapta palaidotas šiose kapinaitėse.

² A. Ramanauskas-Vanagas. *Daugel krito sūnų... Vilnius, 1991, p. 344-347*

PASALOS IR KAUTYNIŲ VIETA MERKINĖS MŪŠIO IŠVAKARĖSE

IŠ A. RAMANAUSKO-VANAGO ATSIMINIMŲ

[...] Pietų metu atvyko vienas sąjūdžio talkininkas iš Lankininkų k. ir pranešė, kad pas juos atsiųsta dvylika Merkinės istrebitelių konfiskuoti turto. Tiesiog su ašaromis prašė, kad mes „pamokytume“ jų turto grobikus. Nelabai norėjau kištis į tuos reikalus, nes tai trukdė mano planui - pulti miestelį iš Lankininkų kaimo pusės.

Vyrams liepiau pietauti, nes košė jau garavo ant stalo. Žmogus nenusileido ir vis meldė to paties. Nemaža dalis vyrų rėmė jo prašymą. Susikviečiau vyresnius pasitarti. Jie tvirtino gerai žinantys vietovę ir manantys, kad pulti miestelį iš numatytos pusės nėra labai paranku. Iš Subartonių pusės būsią net geriau, o čia - puiki proga duoti garo istrebiteliams. Jų bendram pageidavimui pritariau. Pietauti nebuvo kada. Paskirsčiau vyrus į dvi dalis, ir pasileidome tekini Lankininkų kaimo link. Viena dalis, vadovaujama Strazdo, turėjo užimti pozicijas prie Lankininkų kaimo kapinių. Aš su vyrais planavau pastoti priešui kelią nuo Merkinės miestelio pusės.

Sniego danga buvo per 10 cm. Pušelių šakos apdengtos storu sniego apklotu - matomumas dėl šios priežasties labai blogas. Skubėdami smarkiai sušilome. Pagaliau pasiekėme keliuką. Aš, iššokęs ant jo, pirmiausia pamačiau pėdas, o tuoj pat ir du stribus - už kokių 15 metrų. Priklaupiau ir iš vokiško automatinio pistoleto paleidau ilgą seriją. Abu stribai nuvirto. Tuo tarpu Gailius riktėlėjo:

„Gulkitės! Nušaus!“ Vos spėjau parkristi, kai iš užpakalio priešas atidengė ugnį. Prasidėjo kautynės. Mes, šaukdami „Pirmyn!“, vilnimi pradėjome slinkti prieš link. Bijojome tik vieno - kad nekliudytume savųjų. Stribai, iš ugnies stiprumo supratę, kad partizanų nemažai, spruko, kiek kojos neša.

Laimikis buvo menkas. Nukauti tik tie du priešai. Vienas iš jų - istrebitelių viršininkas. Paėmėme nukautųjų ginklus ir kulkosvaidį, kurį stribai paliko. Mums pasidavė pastotės vežikas. Jis prašėsi, kad jam peršautume drabužius, nes tik tuo būdu manė galėsiąs pasiaiškinti „valdžiai“. Jo prašymas buvo patenkintas - žmogelis nupūškė miestelin su automato serijos nuplėštais kailinių skvervais. Paimtą valdišką pastotę uždegėme, o arklius pasiėmėme su savimi.

Susidūrimas su stribais vyko maždaug per 30 m nuo laikinosios Kazimieraičio vadavietės. Vienas jo pareigūnas dieną ėjo į kaimą, bet, pamatęs stribus, grįžo į bunkerį. Kilo pavojus, kad priešas, grįždamas Merkinėn, gali pastebėtiėjusiojo pėdsakus. Todėl Kazimieraitis su pareigūnais pasiėmė svarbiausius dokumentus ir, padarę lankstą, nuo aukšto kranto stebėjo stribus. Būdami per 100 m nuo istrebitelių, aiškiai matė, kaip jie ėjo keliuku prieš kalną. Netrukus išgirdo ir susišaudymą. Manydami, kad bunkeris jau užtiktas, tad priešas pagal pėdas gali susekti ir juos, pradėjo trauktis, bet netrukus susidūrė su mūsų vyrais, kurie, išgirdę šūvius, skubėjo mums į talką nuo kapinių. Jūrininkas vyrus pažino. Tuoj susitikome visi. Kazimieraitis buvo civiliškais drabužiais ir su pistoletu rankoje. Gegužė, staiga pamatęs tokį asmenį, puolė prie jo liepdamas kelti rankas aukštyn. Šį nemalonų apsirikimą tuoj sutvarkiau. Šia proga reikia pažymėti, kad Kazimieraičio asmenybė saugumo sumetimais dažniausiai buvo laikoma paslapyje.

Su Kazimieraičiu trumpai pasikalbėjome. Ėmė visiškai tenti. Jis su visu štabo inventoriumi skubiai persikėlė per Merkį į naują vadavietę, o mes žygiavome visą naktį ir, padarę didžiulį lanką, atsidūrėme netoli Merkinės iš Alytaus pusės.

Merkinės puolimo istorijos tęsinį skaitykite 111 psl.

15

KELIAS Į MERKINĘ VINGIUOJA PALEI KELIAUTOJO AKIAI BEVEIK NEMATOMA MERKĮ, KURĮ DAŽNAI UŽSTOJA PUŠYNAS

Nykstantys, palei upę vingiuojantys keliukai su ažuolais keliautojui primena kryžiuočių karo kelių aprašymus į Lietuvą, kai per Merkį dar nebuvo tiltų, o keliautojai, pirkliai ir kariuomenės kėlėsi per brastas. Į kelionės pabaigą, perėjus Druskininkų plentą, žygeivių laukia nuostabūs Merkio slėnio vaizdai.

Brolių Černiauskų nuotraukos, 2013 m.

15

16

MERKIO ŽIOČIŲ SLĖNIS, KUR GAUSU AKMENS AMŽIAUS SENOVĖS GYVENVIEČIŲ

Merkių žiotys. Danieliaus Jakubavičiaus nuotrauka.

16

MERKINĖS PILIAKALNIS

Nuo Merkinės piliakalnio atsiveriantis kraštovaizdžio grožis kerėjo čia įsikūrusius žmones, viešėjusius ir gyvenusius valdovus, čia atklydusius poetus ir keliautojus, Pilies ir Lietuvos Laisvės gynėjus. Tikėtina, kad ne kartą ant Merkinės piliakalnio buvo užkopęs ir Mokytojas, Lietuvos partizanų vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas, kad dar ir dar kartą pamatytų kraštą, už kurio Laisvę kare po karo kovojo ir laimėjo Lietuvos partizanai.

MERKINĖS PUOLIMAS 1945 M. GRUODŽIO 15 D.

IŠ A. RAMANAUSKO-VANAGO ATSIMINIMŲ

[...] Gruodžio 15-osios rytą pasiuntėme žmogų Merkinėn pasižvalgyti. Jis grįžęs pranešė, kad tuo tarpu Merkinėje ramu. Privežta daug eglių šakų vainikams nukautam istrebitelių viršininkui.

Pusryčiai buvo pagaminti labai vėlai. Studentas su savo skyriumi, gavęs uždavinį apšaudyti į kautynes vykstantį priešų pastiprinimą iš Alytaus, nuskubėjo į Subartonių mišką. Dar ne visi buvome pavalgę, kai išgirdome kulkosvaidžių kalenimą prie Merkinės. Buvo aišku, kad kautynės prasidėjo. Skubiai šokome prie malūno, esančio ant upelio netoli plento. Tuo pat buvo nupjauti du telefono stulpai ir nukirsti laidai, jungę Merkinę su Alytumi. Žmonės, tą dieną atvažiavę malūnan, suprato, kas netrukus prasidės. Mačiau, kaip vienas senyvas žmogus atsiklaupęs pats persižegnojo ir žegnodamas laimino vyrus. Kai kurie vyrai, taip pat moksleiviai, kurie anksčiau išėjo namo, išbučiavo partizanus.

Pasiėmėme reikiamą skaičių pastočių ir pasileidome vieškeliu. Šaudymas, kurį girdėjome prie Merkinės, greit nutilo. Netrukus buvome prie pat miestelio. Kad geriau skirtume savuosius nuo priešų, kiekvienas ant abiejų rankovių buvome prisisegę po platų baltą kaspiną. Iššokome iš pastočių ir pasiskirstėme abipus vieškelių. Daviau komandą „Pirmyn!“ Miestelio namų dar nebuvo matyti – juos užstojo čia pat prieš mus esantis pailgas kalnelis. Garsiai šaukdami „Pirmyn!“ ir „Valio!“, per kalnelį puolėme miestelin. Miestelyje sproginėjo granatos. Buvome jau prie pat miestelio, kai priešas atidengė dar nelabai stiprią kulkosvaidžių, automatinių pistolečių ir šautuvų ugnį.

Kadangi iš pradžių viskas sekėsi gerai, tai vyrai miestelyje jautėsi ne kaip kautynių lauke, o kone kaip atlaiduose. Vieni šeiminkavo valsčiuje, kiti milicijoje, tretieji, apsupę kokį namą iš visų pusių, stovėdami šaudė į jį. Labai daug buvo šaudoma be taikinio. Dar gerai, kad savas savo nenukovė.

Aš buvau prie I būrio, kuris puolė vilnies centre. Greit užėmėme paštą. Tuo pat sugadinome centrinės aparatus, nes paaiškėjo, kad rusai visą laiką kalbėjosi su Alytumi per Druskininkus ir šaukėsi pagalbos. Vėliau sužinojome, kad Druskininkų bataliono vadas jam duotos užduoties neįvykdė – kai jis su keliais civiliais ruošėsi nutraukti telefono laidus, pamatė sunkvežimius su rusais ir vos sveiką kailį išnešė.

Nesunkiai buvo užimta milicija ir valsčius. Iš ten buvo paimta rašomosios mašinėlės ir ginklai, dokumentai sunaikinti, o medinis valsčiaus pastatas padegtas.

^ Merkinės puolimas 1945 m. gruodžio 15 d.

Dailininkas Albinas Šimanauskas,
rekonstruktorius Žygimantas Buržinskas

Neįveikiama kliūtis, atnešusi mums daugiausia nuostolių, buvo bažnyčios ir cerkvės bokštuose su kulkosvaidžiais įsitvirtinę rusai. Man matant, buvo mirtinai sužeistas Siaubas. Kai visame miestelyje vyko smarkus šaudymas, sunku buvo nustatyti priešų ugnies taškus, negalėjome perspėti kovotojų, ko saugotis. Greičiausiai iš šių ugnies taškų buvo nukauti dar keturi mūsų vyrai.

Pradėjo smarkiai snigti. Būrys jau kovėsi su priešų daliniu, atvykusi iš Lankininkų kaimo. Šis dalinys buvo išvykęs vakarykščio įvykio vieton, bet, išgirdęs šaudant, vėl pasileido Merkinės link.

Šių kautynių metu vienas mūsų mūsiškis buvo sunkiai sužeistas į ranką. Prasiveržėme prie kalėjimo. Sargybinis buvo nukautas prie kulkosvaidžio. Tačiau išlaužti masyvių kalėjimo durų mūsų turimomis priemonėmis nepavyko.

Tuo metu nuo plentų kryžkelės atvažiavusi ir kelių šimtų metrų atstumu nuo miestelio sustojusi tanketė ėmė šaudyti miestelio pusėn. II būrys pradėjo trauktis nelaukdamas įsakymo. Daviau įsakymą trauktis ir I bei III būriams. Vienoje iš rastų pastočių paguldėme mirtinai sužeistą Siaubą, į antrą sukrovėme penkis paimtus kulkosvaidžius,

rašomasias mašinėles ir kt. Tiršti dūmų debesys, kylantys nuo degančio valsčiaus, maišėsi su snaigėmis ir dengė visą gatvę. II būrys jau buvo atsitraukęs už kalnelio. Tik narsus kulkosvaidininkas nuo to kalnelio ugnimi dengė atsitraukimą. Snigo vis smarkiau. Priešas mūsų toliau nepersekiojo, todėl traukėmės jau neskubėdami. Subartonių miško pakraštyje sustojome, susiskaičiavome, aš išdėsčiau svarbiausias taktines klaidas kautynių metu, asmeniškai padėjau narsiausiems vyrams. Visi sukalbėjome „Amžiną atilsį..." kovoje kritusiesiems. Po to ėmėme skirstytis.

Aš su dalimi vyrų toliau važiuavau rogėmis. Važiuojant per plentą, mus pasitiko vienas rūpestingas talkininkas, kuris pranešė, kad pamiškėje stovi kelios mašinos - kitos nuburzgė arčiau miestelio. Prasmukome nepastebėti ir laimingai pasiekėme vietą, numatytą dienoti.

Vėliau paaiškėjo, kad kautynių metu iš Alytaus trys sunkvežimiai rusų skubėjo merkiniškiams į pagalbą. Studento skyrius važiavusiuosius apšaudė iš arti ir pasitraukė. Priešas, privažiavęs vandenį, skubiai sutvarstė sužeistuosius, atskirai sudėjo nukautuosius, apsisuko ir kaip vėjas nušvilpė atgal į Alytų.

Siaubas buvo surinkęs 100 vyrų. Naktį kaime išmušė komunistus, o pats su vyrais pozicijose laukė atvykstančio priešo. Iš žvalgybos sužinojo apie mūsų vakarykštį žygį ir tai, kad nukautas istrebitelių viršininkas. Pamanė, kad mes būsime atsitraukę ir negalėsime pulti miestelio. Trumpai pasitarę, nusprendė pulti vieni.

Prisiartinio prie Nemuno tilto. Nemunas ir Merkys buvo neužšalę. Reikėjo eiti per tiltą. Du partizanai priėjo prie sargybinio ir pareikalavo gražiuoju praleisti vyrus. Sargybinis pasišaukė iš tilto apsaugos bunkerio rusų leitenantą.

< Antanas Grušauskas-Siaubas, g. 1901 m. Radyščiaus k., Merkinės vls., Alytaus aps.

Nuo 1944 m. rudens Šarūno rinktinės partizanas, Seirijų bataliono (vėliau pavadinto Kar. Juozapavičiaus grupe) organizatorius ir vadas. Žuvo 1947 m. spalio 31 d. Ežerynų k., Merkinės vls. Siaubas nuotraukoje centre.

Tas pažadėjo partizanus praleisti, bet pats tuoj šoko į bunkerį. Partizanai leitenantą ir sargybinių nukovė. Bunkerio įgula, kuri tuo metu lauke pjovė malkas, puolė vidun ir atidengė į vyrus kulkosvaidžių ugnį. Partizanai atsakė labai stipria ugnimi ir mėgino šturmu paimti bunkerį, bet nepavyko. Du vyrai buvo nukauti, o kitiems Siaubas įsakė trauktis.

Marcinkonių bataliono vyrai nesuskubo laiku atvykti į Merkinės puolimą. Dėl viso to jiems buvo nesmagu. Kad įrodytų, jog nevengia kautynių, gruodžio 16-osios naktį jie puolė Perlojos bažnytkaimį ir sunaikino ten buvusią istrebitelių įgulą. Kai pasiekiau Kazimieraitį, pastarasis į „Laisvės varpą" jau buvo įdėjęs „Ekstra telegramą" apie Merkinės puolimą, o žmonės šnekėjo, kad, puolant Merkinę, mums į pagalbą buvo atėję ir lenkų partizanai. Vieni nuo kitų partizanai skyrėsi tik tuo, kad mūsiškiai buvo apsilikę drobiniais, o lenkai - „dačkės" chalatais. Puolimo metu esą buvo panaudoti tankai, patrankos, skraidę lėktuvai.

Aprašomieji dalykai vyko 1945 metų gruodžio mėnesį. Šiandien iš dalyvavusiųjų Merkinės miestelio puolime gyvas esu tik aš vienas.¹

¹ A. Ramanauskas-Vanagas. Daugel krito sūnų... Vilnius, 1991, p. 132-136

Kolekcininkas Algimantas Antanevičius pasakojo, kad prieš Merkinės mūšį Vanagas su savo vyrais trumpam buvo sustoję prie Masališkių k. kapinaičių. Čia buvo nuspręsta, kad žūties atveju, partizanai turėtų būti slapta palaidoti būtent šiose kapinėse. Pasak Algimanto, palaidoti žuvusius partizanus apsiėmė šalia kapinių gyvenęs kalvis J. Janulevičius. Nėra tiksliai žinoma, ar Masališkių kapinaitėse buvo palaidotas tik partizanas Jonas Volungevičius-Siaubas, kuris buvo mirtinai sužeistas mūšio metu, ar ir kiti. Pasak Algimanto, viso palaidoti buvo trys partizanai.

Žinomi šie Merkinės mūšyje žuvę partizanai:

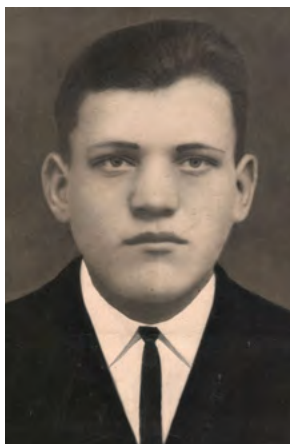
- Vladas Jakubėnas-Milžinas;
- Zigmas Remeika-Putinas;
- Jonas Volungevičius-Siaubas;
- Vincas Česnulevičius-Senovaitis;
- Jonas Žėkas-Aitvaras
- Šviedrys

> Merkinės mūšyje žuvęs Vincas Česnulevičius-Senovaitis (g. 1904 m.). Nuotrauka iš L. Ulbinaitės-Krengauskienės albumo

✓ Partizanas Jonas Žėkas-Aitvaras (g. 1920 m.) Žuvo Merkinės mūšyje prie tilto. Nuotrauka iš N. Lepeškiečių rinkinio

✓ Merkinės mūšyje žuvęs Zigmas Remeika-Putinas. Nuotrauka iš Merkinės krašto muziejaus fondų

✓ Merkinės mūšyje žuvęs Vladas Jakubėnas-Milžinas. Nuotrauka iš Merkinės krašto muziejaus fondų

✓ Daina (dainos tekstas) „Merkinės mūšis“.
Rasta A. Radzevičiūtės slėptuvėje, Trako miške.
Rado Irmantas Vaickelionis iš Žagarių k. apie
2010–2012 m.

Eksponatas saugomas Lazdijų krašto muziejuje
(inv. nr. LKM GEK 16234)

MERKINĖS MŪŠIS.

Penkiolikto gruodžio
Ankstąjį rytelį
Būriai partizanų
Traukė į miestelį.

Per kalnus, per sniegus
Traukė jie Merkinėn,
Už žuomus brolius,
Už laisvę Tėvynės.

Seirijų Siaubas narsiai
Kovėsi prie tilto,
Boševikų rusų
Daugel kovoj krito.

"Valio!" suskambejo.
"Merkinė jau mūsų!"
Narsus ūžukų vadas
Vanagas susuko.

Veidus apšviesdama
Saulė vos tekejo,
Putinas ir Siaubas
Krauju apsiliejo.

Sniegas raudonavo,
Kulkosvaidžiai užė,
Sautuvai tratejo
Ir priešas palūžo.

Ir liepsnos liežuvių
Padangę nudažė,
Istrebooku lizdas
Viduj miesto degė.

Nemune upeli,
Mūsų upių tėve,
Pabudink sunelius,
Kurie guli sniege.

Tu juos pavadinki,
Tyliai užliūliuoki,
Meiliai glamonėdams
Jiems dainas dainuoki.

Jie kovoje krito
Kaip tikri didvyriai,
Už Lietuvą brangią,
Už laisvę tėvynės.

Melodija kaip: "Vai ko nusigvengei juodberi žirgeli...!"

VISIŠKAI SLAPTAI

AKTAS

1956 m. spalio 15 d.

VILNIUS

Mes, žemiau pasirašę gydytojų komisija, kurios sudėtyje LTSR MVD kalėjimo Nr. 1 chirurginio skyriaus vedėja vyr. ltn. E. A. Lagotskaja, chlurgas-konsultantas V. S. Vorobjov, 1.0. sandalies viršininkas kpt. Kuzmin, surašėme šį aktą apie tai, kad:

Kalinys Ramanauskas Adolfas, Liudviko g. 1918 m. pristatytas į kalėjimo Nr. 1 chirurgini skyrių 1956 m. spalio 12 d. 16 val. 30 min. itin sunkioje būklėje. Į klausimus neatsakinėja, be sąmonės, periodiškai veido, viso kūno galūnių raumenų traukuliai.

Pulsas vos juntamas, minkštas, kr. spaudimas 60/40. Ligonis visas kruvinas. Lytinių organų srityje masyvus raištis, persisunkęs šviežiu raudonu krauju, nuėmus raišti pastebėti didžiuliai kraujo krešuliai, ant mašnos - plati plėštinė žaizda, padengta kraujo krešuliais.

Dešinė akis padengta hematoma ant viršutinio voko, t. p. ant voko pastebėtos 6 durtinės žaizdos, pagal diametrą padarytos plonu laidu ar vinimi, siekiančios akį: daugybė mėlynių pilvo srityje, kairės rankos 3-o piršto pjautinė žaizda.

Išvedant ligonį iš šoko, skubiai perpiltas kraujas 400, gliukozė 40%-40, morfijus, vaistai širdžiai.

Po šių priemonių pakilo kraujo spaudimas iki 120/80, pulsas tapo patenkinamas, sąmonė vis dar neaiški. Ligonis nugabentas į operacinę.

¹ Pažodinis vertimas iš rusų k.
LYA, f. K-1, ap. 58 b. 44618/3;
KAB (2), l. 40, 41.

Ant lytinių organų pastebėta: dešinėje mašnos pusėje didelė plėštinė žaizda ir kairėje pusėje žaizda, nėra abiejų kiaušinėlių, sėklidžių kanalėlių.

Padaryta chirurginė operacija pašalinant negyvus audinius, sustabdytas kraujoplūdis. Mašnos žaizdos užsiūtos ketguto siūlais.

Operacijos metu komplikacijų nebuvo. Po operacijos sąmonė liko neaiški, nors operacijos metu ligonis reagavo į skausmą. Sąmonę atgavo 1956 m. spalio 13 d. Pastaruoju metu pravedamas gydymas: antibiotikai, vaistai širdžiai, perrišimai.

Ligonį konsultavo spec. gydytojas okulistas, nes pas kalinį Ramanauską daug durtinių žaizdų ant dešiniojo voko ir akies, galimas dešinės akies regimojo nervo pažeidimas. Kraujo išsiliejimas į akį. Paskirtas gydymas. Pooperacinis periodas normalus, be komplikacijų, nors laiko praėjo dar labai mažai. Ligonis taisosi.

Pooperacinė diagnozė: trauminis šokas. Plačios mašnos žaizdos - nėra mašnos turinio. Aštrus kraujoplūdis. Durtinės žaizdos ant dešinės akies. Savęs sužalojimas.

Tardymas galimas (sėkmingai gydant) po 2-3 savaičių,

mvd kalėjimo nr. 1 skyriaus vedėja vyr. ltn. lagoiskaja chirurgas konsultantas Vorobjov mvd kalėjimo nr. 1 viršininkas kpt. kuzmin¹

< A. Ramanauskas-Vanagas valstybės saugumo komiteto (KGB) prie Lietuvos SSR Ministrų tarybos vidaus kalėjime. Vilnius. Ne anksčiau kaip 1956 m. spalio 12 d. Fotonuotrauka.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618/3, KAB, l. 19 ap.

A. Ramanauskas-Vanagas saugumo buvo sulaukėtas 1956 m. spalio 12 d. Kaune. Iš čia iš karto nugabentas į KGB vidaus kalėjimą Vilniuje, kuriame buvo kalintas, kankintas ir tardytas beveik metus.

LSSR Aukščiausiasis Teismas 1957 m. rugsėjo 25 d. jam skyrė mirties bausmę. Nuosprendis įvykdytas tų pačių metų lapkričio 29 d. Vilniuje. Vanago kūnas slapta užkastas bevardėse Našlaičių kapinėse, kurios paslaptį išsaugojo 61 metus. Einant 28-uosius atgautos nepriklausomybės metams, po išsamių ir ilgalaikių Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro darbuotojų tyrimų ir paieškų, 2018 m. birželio mėn. archeologams pavyko nustatyti A. Ramanausko-Vanago palaikų užkasimo vietą Vilniaus Našlaičių kapinėse ir juos rasti. 2018 m. spalio 6 d. partizanų vado palaikai išskilmigai palaidoti Antakalnio kapinėse valstybės vadovų panteone.

↑ A. Ramanausko palaikai Šv. Jonų bažnyčioje 2018 m. spalio 5 d.

D. Pipo nuotrauka / delfi.lt

> Lietuvos kariuomenės garbės sargybos kuopos kariai neša karstą su A. Ramanausko-Vanago palaikais. Palaikai palaidoti Antakalnio kapinėse 2018 m. spalio 6 d.

V. Balkūno nuotrauka

^ Dainavos apygardos štabo nariai.

Pirmoje eilėje iš kairės: 1. Vaclovas Voveris-Žaibas,
2. Adolfas Ramanauskas-Vanagas.

Antroje eilėje iš kairės: 1. Viktoras Kazlauskas-Vanagas,
2. Feliksas Daugirdas-Šarūnas, 3. Jonas Jakubavičius-
Rugys. 4. Bernardas Navickas-Girinis [1948 m.].

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44618,3, t. 6, l. 232-2.

Fotografijos spalvų aut. – Ž. Buržinskas

DZŪKIJOS PARTIZANŲ HIMNAS

nuo 1945 m.

$\text{♩} = 102$

Ar Snin - ga, ly - ja, nak - tį, die - ną ar šal - tis kaus - to - mums, ši -
 mau aš gin - klo rū - šį vie - dą, kiek - vie - mas čia ra - mums Mes par - ti - za - nai
 vyrs į vy - rą, mes vieš - pa - čiai miš - kų. Ar dai - tus skau - ta,
 švi - nas by - ra, vi - sur mums bus ra - mu.

Ar sninga, lyja naktį, dieną,
Ar šaltis kausto mus,
Žinau aš ginklo rūšį vieną -
Kiekvienas čia ramus.

Mes partizanai vyrs į vyrą,
Mes viešpačiai miškų.
Ar dainos skamba, švinas byra,
Visur mums bus ramu.

Mums plieno šalmai galvas dengia,
Širdis pilna garbės.
Aplink granatom apsispenkę -
Ranka nesudrebės.

Tėvynės meilė aiškiai spindi
Akyse ir veiduose,
Ir žemės jie tėvų nei sprindžio
Niekuomet neatiduos.

Maža Tėvynė, bet galinga
Iš praeities laikų,
Ir tokių vyrų jai nestinga
Praeit keliams didiems.

Iš knygos *Sušaudytos dainos*.
Vytautas Ledas, Henrikas Rimkus, 1990 m.

Turiu prisipažinti, kad partizaniška daina buvo ir mano neperskiriamas draugas. Su Jūrininku ir vėliau man teko drauge gyventi ir dalyvauti žygiuose, todėl mudviejų repertuare buvo ir linksmesnių, ir liūdnesnių dainų. Šioje srityje mano mokytojas buvo Jūrininkas, nes jis turėjo geresnę klausą.

A. RAMANAUSKAS-VANAGAS

< A. Ramanauskas apie 1944 m.

Nuotrauka iš A. Ramanauskaitės-Skokauskienės archyvo

Aš esu kalbėjęsis su daugeliu eilinių partizanų, taip pat su jų vadais, ir mūsų bendras pageidavimas buvo tas, kad tuomet, kai Lietuva atgaus laisvę, kiekviename miestelyje, toje vietoje, kur buvo išniekinti partizanų lavonai, būtų pastatytas kryžius ir paminklas.

A. RAMANAUSKAS-VANAGAS

**Maršruto A. Ramanausko-Vanago laisvės kovų takais
Merkinės krašte kūrėjai:**

Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio
gamtinio rezervato direkcija
Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras
Merkinės krašto muziejus

Leidinį parengė ir išleido Merkinės krašto muziejus
Sudarytojas Mindaugas Černiauskas

Tekstų autoriai:

Adolfas Ramanauskas-Vanagas,
Lionginas Baliukevičius-Dzūkas, Algimantas Černiauskas,
Mindaugas Černiauskas, Lietuvos gyventojų genocido ir
rezistencijos tyrimų centras

Leidinio partneriai:

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras
Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio
rezervato direkcija

Leidinio rėmėjai:

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

Varėnos rajono savivaldybė
Privatūs asmenys

Leidinio dizainas: Greta Janutytė

Už iliustracijas dėkojame:

A. Ramanauskaitei-Skokauskienei, A. Černiauskui,
M. Černiauskui, V. Balkūnui, D. Jakubavičiui, A. Kašėtai,
N. Lepeškienei, L. Ulbinaitei-Krengauskienei, D. Pipui,
Ž. Buržinskui, B. Turskiui, Lazdijų krašto muziejui,
Lietuvos ypatingajam archyvu, Okupacijų ir laisvės kovų muziejui

Redaktorė: Rita Černiauskienė

Spausdino: „VŠĮ Pasaulio kalbos“

Ryššiausi Adolfo Ramanausko-Vanago partizaninės kovos puslapiai buvo parašyti Dainavos žemėje: nuo Mokytojo iki Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Gynybos pajėgų vado.

Šis maršrutas LLKS Tarybos 1949 m. Vasario 16 d. Deklaracijos signataro A. Ramanausko - Vanago kovų keliais veda takais ir miško keliukais, per kaimus ir pamerkių pievomis, vietas, kur davė priesaikas, planavo Merkinės puolimą, svajojo apie laisvą Lietuvą, fotografavosi ir kovojo Vanagas bei jo bendražygiai. Čia gyveno žmonės, kurie jį rėmė, globojo ir saugojo pačioje beviltiškiausioje situacijoje, kai gyva buvo tik viltis ir tikėjimas, kad meilė nugalės neapykantą ir baimę.

Žygis prasideda memoriale Dainavos apygardos partizanams – Merkinės kryžių kalnelyje, o baigiasi ant Merkinės piliakalnio, ant kurio ne kartą buvo užkopęs ir Vanagas – partizanų vadas – iki paskutinės akimirkos išlikęs Mokytoju. Nuo čia atsiveria vaizdas į Lietuvą, už kurios laisvę kovėsi Lietuvos partizanai.

